

**DİN EĞİTİMİNDE GAYB KAVRAMININ ANLAŞILMASINDA
SEMİYOTİK İLMİN BİLEŞENLERİNDEN OLAN PRAGMATİK YAPININ ÖNEMİ¹**

Dr. Fatih Menderes BİLGİLİ²

ÖZET

Kur'an'ı Kerim, gayb olan objelerin tespitini ve limitlerini temel özellik (atribü) fazında anlatmaktadır. Çünkü Kur'an, ilk fazda ve son fazda insan için gerekli olan bilgileri içeren mücmel beyanlar kümesinden oluşmuştur. Bu çalışmamızda, gayb kavramının limitasyonları sentaks açıdan tespit edilmeye çalışıldı. Konunun içeriğini ise hem Kur'an hem de doğa incelemesi neticesinde ortaya koymaya gayret ettik.

Herhangi bir sistem incelenirken bir referans sisteminden diğerine geçilmemesine eğer geçilecekse, ilmî açıdan uygun dönüşüm kaideleri çerçevesinde yapılmasına dikkat edilmelidir. Bu araştırma, insan referans sistemi göz önüne alınarak yapıldı.

Kur'an ayetleri belirli bir ilmî yapı çerçevesinde indirilmiştir. Buna göre vahyi oluşturan ayetlerin anlaşılması, geçerliliği usta akıllılar tarafından tescillenmiş ilmî çerçevede olacaktır. Bireyler yüzeysel fazda gayba iman edebilir. Bu, bireyin kendi tercihidir. İstenilen ise epistemik (tahkiki) fazdaki imandır.

Anahtar Kelimeler: Semiotik, Pragmatik, Gayb, Şahadet

**THE IMPORTANCA OF THE PRAGMATIC STRUCTURE, ONE OF THE
COMBINATION OF SEMIOTIC SCIENCES, ON UNDERSTANDING OF THE
CONCEPT UNKNOWN (UNSEEN) IN RELIGIOUS EDUCATION**

ABSTRACT

The unknown and the detection limits of the basic features of the unknown objects (attribution) phases are described in the Qur'an, because the Qur'an, the first phase and final phase which contains the information necessary for the human, is made of a set of summary. In this study, limitations of the concept of the unknown were studied to be determined in terms of syntax. We have tried to reveal the content of this issue according to the Qur'anic studies and the natural science.

When studying a system no switching between reference systems should be done, if necessary, it should be done according to suitable conversion rules. This research was performed by taking into consideration human reference system.

Koran verses were revealed in a given framework of a scientific nature. Accordingly, understanding the verses forming the Qur'an must be within the scientific framework agreed on by wise people. Individuals may simply believe in the unknown. This is the individual's own preference. The desired faith should be at epistemic level.

Keywords: Semiotic, Pragmatic, The unknown (Unseen), The known

¹ Bu Makale 27-29 Ekim 2018 tarihleri arasında Manavgat-Antalya'da düzenlenen ASEAD 4. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan bildiriden geliştirilmiştir.

² fatihmenderesb@gmail.com

GİRİŞ

Çağın ilmî yapısının şekillenmesinde ve ilmî önsözlerin oluşmasında matematiğin ve matematik-mantığın rolü oldukça fazladır. Matematiğin gelişiminde de sembollerin katkısı çoktur. İlmî çalışmaların ve bu vesile ile elde edilen ilmî verilerin kaliteli olmasında dil felsefesinin önemini de unutmamak gerekir.

Semiyotik ilim (göstergebilim), objelerin anlamsal derinliklerine yapılacak yolculukta kullanılan her türlü işaretlerden oluşan, sistemin yapısını ve işleyişini bu bağlamda inceleyen bir disiplindir. Göstergebilimin kendine ait kullandığı bir metodu vardır. Buna göre göstergebilim, dilbilimsel metotları nesnelere uygulayan, her şeyi dille tasvir etmeye ve dilsel olmayan bütün olguları da dil metaforuna dönüştürerek açıklamaya çalışan bir bilimdir.

Semiyotik ilmin temel konusunu oluşturan “gösterge”yi (sign) anlamadan göstergebilimi anlamak zordur. Gösterge, genel olarak bir başka şeyin yerini alabilecek nitelikte olduğundan kendi dışında bir şey gösteren her türlü nesne, varlık ya da olgudur (Vardar, 1988, 111). Buna göre göstergebilim sadece dilsel göstergeleri değil, temsili olan ve anlamlı bir bütün oluşturan her şeyi inceler.

Göstergebilime adını veren ilk kişi İngiliz filozof John Locke (1632–1704) olmuştur. Locke, ilk kez “semeiotike” terimini göstergeler öğretisi olarak nitelendirmiştir. Ona göre bu öğretinin amacı, zihnin şeyleri anlamak ya da bilgilerini başkalarına anlatmak için kullandığı göstergelerin niteliğini incelemektir (Deely, 1990, 113–114).

Semiyotik, sentaks, semantik ve pragmatik olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir. Burada göz önüne aldığımız pragmatik, işaret sistemlerinin değişik kullanıcılar için ne anlam ifade ettiğini ortaya koyar. Konuşan özne ile göstergeler arasındaki ilişkileri inceler.

Göstergebilim de kendi içerisinde çeşitlilik göstermektedir. Salt göstergebilim, göstergelerden söz etmeyi sağlayacak bir üstdil hazırlar. Betimleyici göstergebilim, belirlenmiş göstergeleri inceler. Uygulamalı göstergebilim ise göstergeler bilgisini değişik amaçlarda kullanır (Rifat, 1992, 25).

Bir önermenin anlamlı olması o önermenin sentaktik, semantik ve pragmatik özelliklerine bağlıdır. Gösterge bilimin içeriği ile ilgili bilgilere, bu kelimelerle isimlendirilmiş olmasa bile İslam literatüründe oldukça sık rastlanmaktadır. Bunlarla ilgili de bağımsız birçok eserler verilmiştir. Bu bilgiler çoğunlukla kelime analizi, gramer yapısı, ıstılah anlamı ve ilmihal bilgileri şeklinde ele alınmıştır.

Gaybın varlığını ve gaybî objeleri anlamada kelimelerin varlığı bir zorunluluktur. Buradaki kelimeler kimlik kazanmış tüm eşyalardır. Doğayı ve vahyi anlamada bu kelimelerden yararlanılır. Bu kelimeleri ikiye ayırabiliriz. Biri doğayı oluşturan her bir eşyanın kendisi, diğeri ise doğadaki objelere insanların verdikleri isimlerdir. Her iki kelime çeşidi göz önüne alındığında bu kelimeler arasında bir tutarlılığın (konsistanlık) olması gerekir.

Gaybî objelerin varlığını anlamayla, gaybî objelere ait bilgileri anlamak kesinlikle birbirine karıştırılmamalıdır. İlim adamları yaşadıkları evren ile ilgili bütün bilgilere sahip değildir. Çünkü ilim adamları araştırma ve incelemeleri durmaksızın devam etmektedir. Bilgi sahibi olmadıkları alan bu insanlar için gaybdır. Ayrıca bilgisine sahip olmadıkları ancak varlıklarından gerek vahiy ile gerekse meta-matematiksel yaklaşımlarla haberdar oldukları bir takım varlıklar olabilir. Yine bunlar bilgisine sahip olmadıkları bir sisteme ait varlıklar olabilir. Dolayısıyla bunlara da gaybî varlıklar adı verilir. Bu gaybî varlıkların gerek yapısal

gerekse fonksiyonel özelliklerine dair ilim adamları tamamıyla bilgi sahibi olmayabilir. Bunlara gaybi objelere ait bilgiler adı verilmiştir.

Kur'an'da gayb kavramını incelerken gaybla ilgili beyanlar önerme şeklinde yazılıp bunlar sembollerle ifade edilmiştir. Bu sembollerin pragmatik açıdan incelenmesinde matematikteki kümeler ve önermelerden istifade edilmiştir.

İşte din eğitimi faaliyetinde gayb kavramının anlaşılmasında pragmatik yapı oldukça önemlidir. Bu yarar hem toplumun düzeni hem de bireyin sağlıklı bir zihinsel yapıya sahip olması açısından. Bu da ancak farklı yetenek ve ihtiyaca sahip bireylerin kavramlardan gereği gibi istifade edebilmesi ve bu kavramlara ait anlam spektrumunun hiçbir şüpheye mahal vermeden açık-seçik bir biçimde ortaya konulması sayesinde mümkün olabilir. Semiyotik ilmin bileşenlerinden biri olan pragmatik yapı, göz önüne alınan kavramın anlam tayfını farklı kişilik, ihtiyaç ve yeteneklere sahip bireylerin hizmetine sunar.

1. KUR'AN'DAKİ GAYB KAVRAMININ PRAGMATİK AÇIDAN İNCELENMESİ

1.1. Gaybın Tanımı

Kavramlar, istenilen zihni hedeflere ulaşmada anlam katarlarıdır. Aynı kavramlara yüklenen anlamların birbirlerinin benzeri olması (homomorf) yeterli bir ölçüt değildir. Zira bunların yapısal (strüktür) ve fonksiyonel açıdan izomorf (eşdeğer) bir değere sahip olması insan tarafından oluşturulan dedüktif bir sistem için elzemdir. Bu çerçevede, gayb kavramına yüklenen anlamlar net bir üslupla ifade edilmeye çalışılacaktır.

Kendini bilme çabasında olan kişi için gaybın tanımı oldukça önemlidir. Gayb, zaman içerisinde bireyin, kendi kendini tanıyarak Rabb'ini idrak etme sürecinde önemli bir işleve sahiptir. Bu nedenle gaybın tanımının gereği gibi yapılması, kendisine kulluk etsinler diye yarattığını ifade eden Allah'a (Kur'an, 51/56) gereken değer verilmesinde önemli bir katkı sağlar.

Gayba iman, bireyin özgürlüğünün bir manifestosudur. Bunu sağlayan gayb kelimesini anlamak için literatürde yüklenen anlamlara bakıldığında sözlükte gizlenme, görünmeme, belirsizlik, bilinmeme anlamlarına gelmektedir. Istilahta ise zihnimizde varlığından haberdar olalım veya olmayalım, var olup da akıl ve duyularla bilinmeyen her şey (İsfahanî II, s.296–297) olarak tanımlanmaktadır.

Bundan başka pek çok tanımlar yapılmıştır. Yapılan tanımlarda ilmî konsensüs vazgeçilmez bir gerekliliktir. Bu nedenle, birbirlerini iptal edecek gayb tanımlarının kabul edilmesi söz konusu olamaz. Sadece gaybın bir başka yönünü açıklayan tanımlar olabilir. Ancak farklı olduğu iddia edilen bazı tanımlara içerdikleri anlam zaviyesinden bakıldığında aynı olduğu ortaya çıkmaktadır ki bu şekilde yapılan tanımlar totolojidir.

Vahye ve doğa felsefesine yapılan ilmî bir yolculuk neticesinde gayb için şu tanıma ulaşılmıştır:

Gayb: Varlığından habersiz veya ilmî istidlalle haberdar olup yapısal (strüktürel) ve fonksiyonel olarak anlaşılamayan, insanın kişiliğine ve zihinsel tekamülüne vesile olan, kendisiyle hak anlatılan ve hakkın kendisine ait sistemleri oluşturan objeleri ve bunlar arasındaki korelasyonu ifade eden enformasyonu, çağın ilmî yapısı ve idraki çerçevesinde seyreden üst epistemolojik seviyede, akılsal fonksiyonlar ile ilmî metodoloji ve gereçlerini analiz aracı olarak kullanma neticesinde, çağın ilmine vakıf olan insanın anlayamadığı ve şuuruna varamadığı bilgiler kümesini içerisine alan kavramdır.

1.2. Pragmatik Açından Gayb

Anlam kelimesi semiyotiğin en önemli kavramlarından biridir. Nitekim bir işaret en genel bir şekilde anlamı olan herhangi bir nesne veya olay diye tanımlanabilir. Böylece yalnız semantik değil, sentaks ve pragmatik de anlam-biliminin ayrılmaz bölümlerini meydana getirir. Buna göre, sentaktik anlam, semantik anlam, pragmatik anlam olmak üzere üç ayrı anlam türünün ayırt edilmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

Pragmatik açıdan bir kavramın anlamının oluşmasında insanın sahip olduğu ihtiyaç ve özellikler belirleyici olmaktadır. Bu durum süreç içinde ortaya çıkar. Bu da kavramı kullanan kimselerin kendilerine ait özel davranışlarda bulunma yatkınlığından ibarettir. İşte anlam sözcüğünün en önemli hatta asıl anlamı da pragmatik anlamdır.

Bir işaret tipinin farklı çevre şartlarında farklı davranışlara yol açması bu işaretin her defasında birbirini iptal ettiği anlamına gelmez. Tam tersine birçok işaretler temel özellikleri aynı kalmak koşulu ile farklı çevre şartları altında farklı davranışlara yol açabilir.

Anlamanın davranışlarla açıklanabileceğini ancak bunlara tamamıyla indirgenemeyeceğini unutmamak gerekir. Bir kavramı anlamak demek bunu uygun bir şekilde kullanabilmek yani belli çevre şartları altında bir takım uyarımlar karşısında bu kavramı bir davranış olarak ifade etmeye yatkın olmak demektir.

Anlamayı, yorumlayan ve kullanan açısından ayrı ayrı değerlendirmek gerekir. Herhangi bir kavramı genellikle tek başına değil, bir takım başka kavramlardan kurulu bir bağlam içinde yorumlar veya kullanırız. Ayrıca yorumlanan bir kavram, çevre şartlarının ayrılmaz bir parçasıdır.

İlmî çalışmalar neticesinde elde edilmiş olan bilgiler, işaret ve sözcüklerle ifade edilir. Bunların taşıdıkları anlam spektrumları oldukça önemlidir. Bu semboller, kullanıcıya göre farklı seviyede anlamlar taşır. Bu konuda homojenliği sağlama çabası doğru değildir. Çünkü her birey kişilik ve çevre açısından biriciktir. Ancak sözcüklerin sahip olduğu temel özellik (atribü) fazındaki anlam spektrumunun dışında kullanılması kesinlikle doğru değildir. Bu sebeple kendisinden istifade edilecek kavramların semantiğinin gereği gibi bilinmesi elzemdir.

Kişinin zamanla kendisine bile eşdeğer olmadığı gerçeğini unutmamak gerekir. Gelişimini olumlu yönde yapan bireyler ile yapmayan bireylerin aynı kavramdan aynı seviyede yararlanması beklenemez. Dolayısıyla her birey kendi seviyesine göre kavramlardan yararlanır. Buradaki faydalanma her ilmî yapının işaret ettiği doğrular kümesi içinde kalarak yapılmalıdır. İlmî bağlamda, her seviyedeki birey doğadan bir şeyler anlar ve istifade eder.

Kuran beyanları ilmî bir yapıya sahiptir. Her birey, kendi seviyesine göre Kur'an'daki ayetlerden yararlanabilir. Çünkü Kur'an her seviyedeki insanın okuyup anlaması için apaçık olarak gönderilmiştir (Kur'an, 54/17). Ancak bu yarar kişilerin başta niyet olmak üzere ilgi, istek, çaba ve seviyelerine göre farklılık arz eder. Buradaki seviye, insan için sonsuz basamaklı bir merdivendir. Gelişimi isteyen bireyler, bir önceki gelişim basamaklarını daha sonraki gelişim basamaklarına ulaşmak için kullanırlar. Bu gelişime gaybın ve gaybî varlıkların önemli katkı sağladığını düşünürüz.

Bilgi dili bireyin mesnetsiz realitelerinden bağımsız bir biçimde elde edilmelidir. Burada önemli olan incelenen objeye ait tüm özelliklerin objektif mantıksal-senplisite çerçevesinde ortaya konmasıdır. Bir takım kişiler ampirik bilginin temeline rasyonel bilgiyi koyarlar ve kendilerine bu şekilde bir rota çizerler. Rasyonel bilgiyi deneysel bilginin

üzerinde temellendirenler de vardır. Bazıları da deneysel (amprik) bilgiyi tamamen rasyonel bilgiye indirgerler.

Tecribeye dayalı verilerin anlaşılma çabasının hem bu dünyada hem de ahirette devam edeceğini düşünmekteyiz. Çünkü doğal objeler bizim referans sistemimizde sonsuz sayıda bir nedenler dizisine bağlıdır. Her objenin gereği gibi anlaşılması ancak ilahî bir akıl tarafından gerçekleştirilebilir. Bu ise insan için gerekli olmayıp mümkün de değildir. Çünkü hak kendini her seviyede insanlığa apaçık bir şekilde oldukça fazla anlatmaktadır.

Yukarıda kısaca değinilen yöntem dışında kişilerin mesnetsiz ve gerekçesiz uydurdukları gayba *sözde gayb* denilebilir. Tüm dönemlerde bu tip yaklaşımlarla karşılaşılabilir. Sözde gayb ile gerçek gaybı birbirinden ayıklamanın en etkili yolu ilmî yaklaşımdır. Hiçbir ilmî gerekçeye dayanmadan ve reddi mümkün olmayan kaynaklardan bağımsız gaybdan “ben bunu anlıyorum ve buna göre tutum ve davranışlarda bulunacağım” diyenlerin gaybın pragmatik anlamı ile uzaktan yakından alakası yoktur. Gaybın pragmatik anlamının oluşumu keyfi değil ilmî bir uğraşın sonucudur.

Gayb kavramına ve benzeri kavramlara insanlar ahlâkî, estetik, teolojik ve metafiziksel içerik gibi zaviyelerden yaklaşabilir. Bu, kişilerin tercihine bırakılmıştır. Ancak burada kişi, incelediği anlamın dışındaki diğer yaklaşımları dışlamamalıdır. Gayb kavramının çeşitli anlamlarını elden geldiğince sağlam bir şekilde tanımlamak ve birbiri ile çelişecek derecede göreliliğe düşmemek için anlam tayfını açığa çıkarmak gerekir. Gaybın tasnifi bölümünde bu konu ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır.

1.3. Gayba İmanın Kazandırdıkları

Gayb ve gaybî objeler, göz önüne alınan herhangi bir sistemde enformasyon noksanlığı ifade eder. Bu sebeple ilmî yöntemlerle incelenmesi gerekmektedir. Sistemler alt sistemlerden meydana gelebilir. Dolayısıyla insan için her sisteme ait gayb vardır. Her sistemde, sistemi anlamak için üst yapıyı semantik korelasyon (ilişki) vazgeçilmez bir zorunluluktur. Buradaki gaybtan kastettiğimiz, sistemin yapısal tasvirinden yola çıkarak anlatmak istediği hakikat bilgisidir. Gayb, ilgili sistemlerde üstyapılı semantik analizle şahadete çıkar. Yani her sisteme ait gayb, kendi sistemine ait üst yapıyı semantik korelasyonla çağın şahadetine çıkarılabilir. Bunu yapmak için de üst yapıyı epistemik çalışmalar gereklidir.

Farklı yetenek ve ihtiyaca sahip bireylerin kavramlardan gereği gibi istifade edebilmesi için bu kavramlara ait anlam spektrumunun hiçbir şüpheye mahal vermeden açık-seçik bir biçimde ortaya konması gerekir. Semiyotik ilmin bileşenlerinden biri olan pragmatik yapı, göz önüne alınan kavramın anlam tayfını farklı kişilik, ihtiyaç ve yeteneklere sahip bireylerin hizmetine sunar.

Pragmatik bileşen, sözcüklerin anlamları ile bunlardan yararlanmak isteyen kişiler arasındaki ilişkiyi doğru ve sağlıklı bir tarzda kurmayı sağlar. Bu yapı aynı zamanda gerek bireysel gerekse toplumsal problemlerin çözümünde sosyal mühendislere kılavuzluk yapar. Gayba imanın anlam tayfı ilmî bir şekilde ortaya konulduktan sonra bunlardan istifade edeceklerin bu sınırlar içinde kalması gerekir. Gaybın anlam spektrumuna dâhil olmayan bir anlamı ortaya koymak veya dayatmak uygun değildir.

Gayba imanın kişiye sağlayacak fonksiyonel özellikleri vardır. Bu özellikler ilmî bir biçimde ortaya konulduktan sonra ilgili kişiler tarafından eyleme dökülmelidir. Örneğin trafik işaretlerine uyma konusunda bireylerin kendi kendilerini kontrol altına almalarında gayba iman önemli bir etkendir. Şöyle ki hiçbir kontrol memurunun olmadığı yer ve zamanlarda bile

kendisini kontrol eden bir gayb inancının varlığı kişiyi olumsuz davranışlardan alıkoyar. Böylelikle kişiyi muhtemel tehlikelerden ve buna sebep olmaktan uzaklaştırmış olur.

Gayba iman, değişik iş kollarında gerek çalışanı gerek işvereni gerekse de bu işten yararlananların konforunu ve verimliliğini artırmada oldukça önemli bir araçtır. Bu inanç toplumsal ve bireysel problemlerin çözümünde önemli bir işleve sahiptir. Yaşamı boyunca insana fayda sağlaması için gaybın, gaybî varlıkların ve gayba imanın pragmatik bağlamda incelenmesi için öncelikle bu konuların tespit edilmesi gerekir. Bir uygulama olması için aşağıda belirttiğimiz konular bu açıdan kısaca ele alınmaya çalışılmıştır. Bu konular, kişilik kazanma, sağlıklı toplum inşası, felsefe ve ilmî disiplinler açısından sağladığı katkılar, varlıkların yaratılış amacının anlaşılması ve insana kazandıracığı ilmî metodolojidir.

1.3.1. Kişilik Kazanmada Gayba İmanın Rolü

Gaybı anlamaya yönelik ümit vadeden ve ipuçları barındıran bir dizi süreçle sürekli karşı karşıyayız. Varlığını yaşantımızda bilinçli bir şekilde idrak etmediğimiz veya edemediğimiz varlıklar vardır. Yaşamımızın son anına kadar bu varlıklarla birlikteliğimiz devam edecektir. Bunlara gaybî varlıklar adını vermekteyiz.

İnsan yaşamı doğumundan ölümüne kadar sürprizlerle doludur. Nelerle karşılaşacağı ve bunlara nasıl tepki vereceği kesin olarak bilinmemektedir. Dolayısıyla insan her an bir maceranın içinde kendini bulabilir. İnsanın sorumluluklarını bilmesi mutlu ve huzurlu bir yaşam sürmesi için gerekli fakat yeterli değildir. Kişinin kendi dışında gerek insanlarla gerekse insan dışı varlıklarla etkileşimi yaşam serüvenini etkilemektedir. Bu sebeple yaşadığı çevrenin ve toplumun da görev ve sorumluluklarını bilip uygulaması gerekmektedir.

Sağlıklı bir toplum inşasında, sosyal mühendislerin ve yöneticilerin önemli görev ve sorumluluklar üstlendiğini görmekteyiz. Muttakilere rehber diye tanımlanan Kur'an'ın da bu inşada göz ardı edilemeyecek bir işleve sahip olduğu gerçeğini yapılan İslam tarihi araştırmalarında görmek mümkündür. Takva sahibi bireylere Kur'an muttaki adını vermiştir. Muttaki olanların, doğru beyanların (vahiy) rehberliğinden istifade edeceğini Kur'an açık bir dille ifade etmiştir. Muttakilerin en başta gelen özelliklerinden biri de gayba imandır (Kur'an 2/2-3). İnsanın kişiliği bağlamında takva, Kur'an'da en üstün bir özellik olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla buradan takvalı olan bireylerin oluşturduğu sosyal yapının sağlam ve istenilen düzeyde olacağı sonucuna ulaşmak mümkündür.

Kur'an beyanlarının insana kazandırmaya çalıştığı en önemli özelliklerin başında kişilik gelir. Burada kişilik, insanın biyolojik, psikolojik ve sosyolojik bileşenlerinin karşılıklı adaptasyon ve konjugasyonundan meydana gelen bir entegre sistemdir (Özenli, 1999, 8). Bu üç bileşenin çağın gerektirdiği şekildeki uyumu, o bireyin kişilik bağlamında kalitesini gösterir.

Kur'an'da geçen peygamberlerde ve kıssalarında Allah'ın beğendiği kişilik özelliklerini görmek mümkündür. Temel özellik fazında tüm peygamberlerin aynı kişiliğe sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bunların tezahürleri yaşamış oldukları döneme ve toplumlara göre değişebilir. Bu da bize temel özellikler değişmeksizin tezahürlerin çevreye göre farklılıklar gösterebileceğini ifade eder. Bu durum toplumların tanışması, kaynaşması ve tezahür fazında farklılıkların meydana getireceği neşeyi tatmaları açısından oldukça önemlidir.

Sağlıklı bireyler biyolojik yönden aynı olmakla birlikte zihinsel, psikolojik ve sosyolojik yönden farklı olabilmektedir. İnsanı meydana getiren bu üç temel bileşenin etkileşimi neticesinde, birbirlerini olumlu veya olumsuz bir şekilde etkilediğini görmekteyiz.

Bu sürekli etkileşim, insan davranışını ortaya çıkarır. İşte bu şekilde ortaya çıkan davranışlar koleksiyonuna kişilik diyoruz. Sadece yaşanılan bu evrene hapsedilmiş kişiliğin insana huzur ve mutluluk sağlayamayacağını sosyal bağlamda yapılan incelemeler neticesinde söyleyebiliriz. Ayrıca yaratıcının kişilik inşasında yaptığı önerileri göz ardı edenlerin durumu hiç de iç açıcı değildir. Bu önerilerin başında kişilerin takva özelliklerine sahip olmaları gelmektedir. Takva sahibi olabilmek için gayba imanın bir gereklilik olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla bu bağlamda kişiliğin oluşumu için gerekli her türlü organizasyonda gayba imanın etkisi çok büyüktür.

Kimi insan sadece biyolojik konforunu, kimi ise toplumdaki yerini, kimi de sadece psikolojik durumunu ön plana çıkarır. Hâlbuki bu bileşenlerin her birini gerektiği şekilde kullanmak sağlıklı bir kişilik için elzemdir. Bu noktada İslam dini kendisinin dünya ve ahiret, madde ve mana, ruh ve beden konusunda bir ayırım yapmayı, orta yolu benimsediğini bildirmektedir (Kur'an, 25/67; 17/29). Bunu sağlayacak en önemli işlemcilerden biri de gayba imandır.

Gayba iman, tutum ve davranışlarımızı belirlemede önemli bir işleve sahiptir. Ayrıca bilgeliğe kavuşma sürecinde, özgürlüklere ulaşmada ve eşyaya gereken değeri vermede gayba imanın rolü büyüktür. Gayba iman eden birey hem kendini hem de yaşadığı toplumu ihya etmeye çalışır. Bu durum o birey için kutsal bir davranıştır. İnsanın iyi ve sağlıklı olması için her zaman başka insanların gözetimi ve denetimi gerekli değildir.

İnsan psikolojisi gerek biyolojik yapısından gerekse bulunduğu çevreden olumlu ya da olumsuz şekilde etkilenir. Kişiliğin oluşumunda psikolojinin yeri önemlidir. Beynin fiziksel ve kimyasal işleyişi de insan psikolojisinde değişimlere neden olur. Salgılanan hormonların insan davranışları üzerinde etkisi vardır. İnsanın psikolojik yapısının, bilincin (şuur) denetim ve kontrolünde olması oldukça önemli bir husustur. Şuurluluğun arenası beyindir. Dolayısıyla beyin biyolojik yapısının sağlıklı olması bilinçli kişiliğe sahip olmak isteyen bireyler için şarttır fakat yeterli değildir.

Sağlıklı bir beyne sahip bireyin entelektüel organizasyonu sağlamada rol alacak önemli işlemciler ihtiyacı vardır. Bunlardan biri de kuşkusuz kişinin gayba iman etmesidir. Bu inanç iman kişinin yaşadığı toplumda kariyer sahibi olma isteğinin sağladığı dürtü gibi bir işlevselliğe sahiptir. Bununla birlikte gayba iman bireyin hayatı boyunca karşılaşacağı olumsuzluklara karşı psikolojik zaviyeden bir terapi görevi üslenebilir. Yine gayba iman bireyin olası her türlü olumsuz taşkınlıklarında ise sakinleştirici etkiye sahiptir.

Gayba imanın psikologların ve psikiyatrilerin tedavide kullanacağı en önemli araçlardan biri olduğunu düşünmekteyiz. Burada önemli olan gayba imanın içini doldurup kelimenin tam anlamıyla kişide gayba imanın oluşmasıdır. Çünkü gayba iman bireyin kesbiyetinin bir tezahürüdür. Yine gayba iman kişiye karşılaştığı zorluklarda dayanma gücü sağlar ve moralini yüksek tutup hayata bağlamada önemli görevler üstlenir. Kısaca gayba iman kişinin karşılaştığı her türlü zorluk ve olumsuzluklar karşısında “hayırlısı” demesini sağlar.

İnsanın kişiliğinin oluşumunda yaşadığı toplumun bireye olumlu veya olumsuz karakterler kazandırmada önemli bir etkisi vardır. İçinde bulunduğu sosyal yapı kişiye olumlu veya olumsuz roller biçer. Toplum, belirlediği kurallara uyması için kişiyi zorlar. Bu zorlama kolluk kuvvetleri, mahalle baskısı, ekonomik kazançlardan yoksun bırakma gibi farklı şekillerde olabilir. Birey şayet dikkat etmezse bunlara karşı sorumluluklarını yerine getirirken ikiyüzlülük, içine sindirememesi gibi durumlarla karşılaşabilir. Bu da kişiyi huzursuz eder.

Gayba iman eden bireylere yaşadığı toplumun kimlik kazandırması daha kolaydır. Bu kişilerin toplumsal ilişkilerde ikiyüzlü davranması küçük bir olasılıktır. Çünkü gayba iman bir anlamda Allah'ın Kur'an'da gelecekte vaat ettiği şeylerin gerçekleşeceğine olan inançtır. Kur'an'da geçen: “Kim zerre kadar hayır işlerse karşılığını görecektir. Kim de zerre kadar şer işlerse karşılığını görecektir” (Kur'an, 99/7-8) ayeti gayba iman eden bireyin performansını her durumda artırmaya etmeye vesiledir. Gereği gibi gayba iman etmek kişiye toplumsal ve bireysel sorumluluklarını yerine getirme karakterini kazandırır. Gayba iman eden bir toplumda yetişen bireylerin kişilikleri diğerlerine kıyasla daha iyi olabilir. Ancak bu konuda kesin bir yargıya varmak mümkün değildir. Çünkü insan psikolojisi kaotik bir yapıdadır.

İnananlar için gayba iman bir ahlak hocasıdır. Ahlak hocasından beklendiği gibi gayba iman, ilgili şahıslara sorumluluk, erdem gibi ulvî değerleri kazandırmada önemli bir işleve sahiptir. Bu inanç insanı doğaya ve doğal sevgiye aykırı olan herhangi bir şeye zorlamaz. Bireyin mutluluğunu sağlama gayba imanın temel özelliklerinden biridir. Bu durum insana kelimenin tam anlamı ile sıkıntı verecek kabul ve boyun eğme eylemi süreci ve özelliği asla değildir.

Ahret, cennet, cehennem, melek gibi varlıkların işlevselliklerini ve anlatmak istediği mesajları göz ardı ederek bunların sadece var olduklarını ikrar etmeye gayba iman denilmesi kanaatimizce yeterli değildir. Gayb bu varlıkları içerisine almakla birlikte bunların nelere işaret ettiğine ve insanın hangi potansiyel yeteneklerini aktüalize etmesi gerektiğine dair ipuçları verir. İnsan potansiyel olarak tamamı ile keşfedilebilmiş değildir. Kişinin zamanla hangi konumlara sahip olacağını bütünü ile tahmin etmek de oldukça zordur. Bu sebeple gaybın varlığı insan gelişimi için bir zorunluluktur. İnsan gayba iman derecesine göre doğru orantılı olarak yaşar ve o oranda mevki sahibi olur.

Kabuklu yemişler kırılmak için sertleşir. Bunlar katılaşır sertleştiği an olgunlaşmıştır. Olgunlaşmış meyveler ise ağaçlarına tutunamazlar. Gaybın ve gaybî varlıkların da şahadete ait bilgilerle olgunlaşması ve bunlarla gayb âlemine bütünüyle tutunamaması yaşamın ve var olmanın kaçınılmaz bir sonucudur. İnsan da gayba iman ile olgunlaşır. Öz beni arazlar âlemine olgunlaşmış meyveler gibi tutunamaz olur. Bu sebeple kabukları kırılacak ve ağacından düşüp ayrılacak diye yakınmamalı ve korkmamalıdır.

Olgunlaşmış meyvelerin toprağa düştüğü gibi, insan da hem biyolojik hem de zihni olarak toprağa yani var olduğu yere dönmek için çırpınmamalıdır. Bir şeyin geldiği yere dönmesi ve kendini güvenli bir ele teslim etmesi kadar sevindirici ne olabilir? İnsanoğlu döndüğü ve/veya döneceği yerde mekânını belirlemelidir. Bu sebeple gayb âleminin varlığı, bu hazırlıkları sağlıklı bir şekilde yapmak için bir dürtüdür.

Gayba iman, kendisini kendi tasarısı kılarak yaşamını bir birlik, bir bütünlük olarak kurmayı sağlayan, ona tamlığını, kendine özgünlüğünü ve özgürlüğünü veren en önemli vahyi önerilerden biridir. Kur'an, insanın mükellefiyetlerini onun akleden ve irade sahibi bir varlık oluşuna bağlamıştır. Zira bu yetenekler onun fitratına yerleştirilmiştir. Dolayısıyla insan bilinçli olarak yaptığı işlerden sorumludur. Gayba iman, bu yetenekleri insanın gereği gibi kullanıp kullanmadığını test eden bir mekanizmadır. İnsan, bu yetenekler sayesinde gaybî objelerin farkına varıp Rahman'a karşı huşu duyabilir. Burada huşu, bireyin farkındalık seviyesinin en üst halidir.

Bilinmeyen araştırma ve öğrenme merakı insanı insan yapan en temel özelliklerden biridir. Sağlıklı her birey bilinmeyen varlıklara muhatap olur. Bu bazı kişilerde gereken etkiyi yaparken, bazılarında ise yüzeysel bir etkinliğe sahiptir. Bu durum akılsal fonksiyonlarını gereği gibi kullanmayanlarda ise hissedilmeyecek kadar azdır.

Gayba iman, şahadeti oluşturan objelerin pişmesi ile ortaya çıkar. Bu, bireyin performansının da bir göstergesidir. Gayba imanın mutfağı şahadet âlemdir. Şahadeti meydana getiren temel elemanların birbirine ilmî açıdan bağlanmasıyla varlıkların bilinmeyen çokluğu ortaya çıkar. Temelde her şey birdir. Çokluk bu bire hizmet eder ve bu nedenle bir olana döner. Tüm var olanların bağlı olduğu tek bir gelişim ve amaç vardır bunlar da gaybdır. Dolayısıyla bunların varlığı insana verilen potansiyel yeteneklerin aktüalize olması için şarttır.

Evreni oluşturan her şeyin temelinde yatan bir gerçeklik vardır. Bu gerçekliklerin anlaşılması kişilerin birbirlerine göre epigenetik (kesbî) zaviyeden farklarını ortaya koyar. Gayba iman doğru ve yanlışlardan oluşan bir çevrede, doğruları ayıklamada özgür iradeye yardımcı olur. Bir tür doğal ayıklama prosesi gibidir. Burada etken olan özgür iradedir.

Gayba iman insanın ve dünyadaki konumunun bütünsel bilgisini inşada görev alır. Rasyonel bir psikolojiyi insana kazandırır. İnsanın eylemlerinin değerini artırarak tutkularının doğmasını sağlar. Gayba iman, muttakiliğin mihengi, turnusol kâğıdıdır. Ayrıca gayba iman, hakikate âşik yüreklerin suyu bulandıkça onu durultacak bir iksirdir?

Gayba iman, şahadete ait yaşam denizinde bulutlar göğü kapladığında, karanlık bastırıp da fırtınalar çıktığında kişilik sahiplerine bir deniz feneri, bir liman ve bir pusuladır. Sadece şahadete ait yaşam denizinde olumsuz durumlarda bir destekçi değil aynı zamanda hava açınca, güneş bütün ihtişamını ortaya koyup çevre tüm güzelliklerine büründüğünde kelimenin tam anlamı ile adam olmak isteyenlere bir yıldız, bir gölgelik ve bir sevinç kaynağıdır.

Gayba iman, şahadetin elinden tutmasına izin vererek, bu dünyanın ve sistemin öbür ucuna ilim avcıları ile birlikte bir gezintiye çıkmaktır. Gayb, dünyanın bir ucunda seni sen yapmak ve varlığının tadına vardırma için hazır bekleyendir.

Gayba iman, hakka tarafgirliğini ilan edip, nankörlerin kapıları kapattığında, yollara engeller koyduklarında, şeytandan ve şeytan olmaktan sakınmak ve saklanmak istendiğinde bir kapı, bir yol ve bir duvardır.

Gayba iman, varlığın anlamını kavramaya çalışırken, anlamamanın soğukluğundan dolayı üşüyenlere, susuzluk çekenlere bir ev ve bir çeşme olur. Bu inanç, rasyonalite çölünde yapılan lüzumlu seyahatte, seyyahlara gökten umudunu kesmeyen kıraç tarlalar gibi umut bağlar.

Gayba iman eden, gaybın ne olduğunu ve ne olmadığını kesbi olarak anlayıp Rahmana karşı huşunun tadına varır. Ayrıca insanın, mutluluğunu sağlamak için gerekli olan gayba ait bilgilere karşı Rahmanın cimrilik yapmadığını da bilir.

Gayba iman, hikmet peşinde koşanları gecenin hayalleri bağrına bastığı gibi bağrına basar. Gitmek istedikleri yere kanat olur götürür. Zulme karşı durup hakikatin taraftarlığını yaptığında, kavmi, toplumu, çevresi kendini terk ederse ve bunlardan uzaklaşma-kaçma fikrine kapıldığında, gayba iman onun için inanıyorsanız üstünsünüz gibi beyanlarla pranga ve moral olur. Kalmak isteyenler için gayba iman ayaklarındaki prangalarıdır.

1.3.2. Sağlıklı Bir Toplum İnşasında Gayba İmanın Rolü

Gaybı tanımladıktan sonra onun işlevini ortaya koymak gerekir. Gaybî varlıkların işlevsel yönü yaşayan bir gerçekliktir. Gayba iman ve Rahmana karşı huşulu olma, toplum içinde aslı bir işleve sahiptir. Gayba iman edenler kendini ve toplumunu birleştiren, kaynaştıran ve çağının tüm bilgi ve deneyim dağarcığını topluca yorumlayan ve anlamaya çabalayan kişilerdir. Bunlar varlığın, anlamın, bilginin, değerlerin ve yöntemlerin birliğine yönelebilirler. Yine bunlar, diğer insanlarla aynı dünyada yaşarlar ama onları olgunlaştıran başka türden dürtülere de sahip olup bunlara yanıtlar verirler.

Onlar daha fazlasını görüp bütüne yeni bir gözle bakarlar ve bütünün alışılmadık yönlerine vakıf olurlar. Öbür yandan onların işi insan yaşamının ve varoluşunun yeni anlam bağlantılarını ortaya koymaktır. Bu insanlar anlam bağlantılarını sağlayan kavramsal tasarımlar, farklı sistem anlayışları ve kavramsal şemalara sahiptirler.

Sözde dinlerin, insanlar üzerindeki gücünü giderek yitirdiği ve insan yaşamının anlamsızlaşır görüldüğü zamanlarda gayba iman olumlu bir işlev üstlenebilir. Gayb, varlığa ve önemli olana geçebilmek için görüntüyü ve önemsiz olanı bir yana koyup baki olana yönelmeyi sağlar. Gayb her çağda değerleri yeniden tartar, saptar ve gerekirse yeni değerler ortaya koyar. Yine gayba iman dışımızdaki varlığı ve değerleri, içsel varlığımız ve içsel değerlerimizi işe katmadan değerlendirip değerlendiremeyeceğimizi ortaya koyup aynı zamanda bize amaçlar sunar. Ama gaybın sağladığı amaçlar dünyayı dışsal bir devrimle değiştirmek için değil, düşünce tarzımızı ve yaşantımızı değiştirmek için gerekli olan bir devrimi, yani insanın kendisinde bir değişikliği olanaklı kılmayı sağlarlar. Bunları belirtmekten amaç, çağımız için yeni bir gaybî varlık ortaya atmak değil tersine, gaybın varlığını göz önünde tutarak işlevlerini ve bu işlevlerin bir genel tanı için ne ifade edeceğini ortaya çıkarmaktır. Yine gayba imanın işlevsel mimarisini inanan toplum ve bireylerde görmek mümkündür.

Gayba iman eden bireyler bunlardan yola çıkarak kendilerini ve toplumlarını inşa edeceklerdir. Gayba iman eden toplumların oluşturdukları kültürlerin diğer toplumlarla olan ilişkisi irfani ve olumlu paylaşımlar şeklinde tezahür edecektir. Böyle toplumlarda fitne, fesat gibi niyetler barınmayacağı için sağlıklı sonuçlar elde edilir. Ayrıca gayba iman, insanların sanat ve kültürel açıdan ortaya koyacakları eserlerin kalitesi için de temel kriterlerdendir.

Gayba imanın yerini maalesef kabul etmesek bile işlevselliğini yitirip yerine sahte tanrı, sahte din anlayışından kaynaklanan ve bireylerin kendilerini güçsüz hissettiklerinde ortaya çıkan mistik fanteziler almıştır. Sağlık sorunu, ekonomik kazançta meydana gelebilecek düşüşler ve benzeri konular bunlara yönelimi artırmıştır.

Sosyolojik incelemeler neticesinde bazı toplumlarda hayırseverlik, kendini kontrol etme, nezaket, insan sevgisi ve benzerlerinden oluşan *kuramsal* bir tür ahlak sistemi; pratikte ise başka tür bir ahlak sisteminin uygulandığı gözlemlenmektedir. Bu durum bir tutarsızlık ve dengesizliktir. Bu hal toplumsal huzuru ve refahı sağlama şöyle dursun, sağlıklı bir yapıyı bozan en önemli faktörlerdendir. Aynı şekilde, öğütlediğimiz ama uygulamadığımız veya uyguladığımız ama ara sıra öğütlediğimiz ahlaki bir işleyişin de sağlıklı olduğunu söylemek zordur. Bu ve buna benzer sorunların çözümü ve iyi olan kazanımların devamını sağlamada gayba iman önemli bir işleve sahiptir. Bunu gayba iman edenlerin davranışlarından yola çıkarak söyleyebiliriz.

Hayatlarının merkezine vahyi koyanlar için hem bu dünya hem de ahirette mutluluk arayışı söz konusudur. Bunlar ne bu dünyayı ne de öte dünyayı dışlayan değerler dizisini kabul etmeyip her ikisini birlikte ele alıp kendilerini ve dolayısıyla Rablerini bularak mutlu bir hayat sürenlerdir. Bu resul takipçileri mutluluğu engelleyen korkuların ve kaygıların asılsızlığını ortaya koymada gayba imanın öneminin oldukça fazla olduğunu anlamışlardır. Başlarına gelenlere ve karşılaştıkları olumsuzluklara karşı sözlü de olsa “hayırlısı” demeyi ve endişeden hali kalmayı becermişlerdir. Tembelliğin, beceriksizliğin, tedbirsizliğin ve sahte tevekkülün bir tezahürü olmayan, kelimenin tam anlamı ile “hayırlısı” ifadesi bile gayba imanı göstermektedir. Bu halin toplumsal açıdan sağladığı faydaları da ortadadır.

Gayba imanın önemini tartabilmek için, buna iman eden ile etmeyen birey ve toplumlar arasındaki farka bakılabilir. Bireysel sorumluluklar gayba iman edenlerde daha fazla kendini göstermektedir. Sadece rekabete dayalı bir sosyal yapıda bireyin kişiliği, freni kopmuş ve rotaları ayarsız bir araba gibidir. Nerede duracağı ve nelere sebep olacağı belirsizdir. Bu anlamdaki belirsizlikler, bir anlamda olumsuzluklara (şeytan) kapı aralamaktadır. Bu nedenle toplumsal problemlerin önemli bir kısmının çözümünde gayba imanın rolü büyüktür.

İnsanlar üzerinde etkilerini artırmayı arzu edenlerin ve buna aday olanların hedeflerine ulaşmak için yapacakları en iyi yatırım, safsataları hatmetmek ve mümkün olduğunca sık kullanmaktır. Bunları icra etmenin her açıdan en ekonomik yolu bilinmeyenlere sarılmaktır. İsteklerini dindarlar üzerinde gerçekleştirmek isteyenler, gaybî objelere ve/veya sözde ledünni gibi ne olduğu, neye işaret ettiği kullanan tarafından bile netleştirilemeyen kavramlara sığınmaktadır. Bu şekilde mistik fantezilerle süslenmiş bilinmeyenler, akılsal fonksiyonları sadece biyolojik yaşamlarını sürdürmek için kullananları etkisi altına alır. Bu safsataları (mistik fantezi) suflî emelleri için kullananlara alet olmamak için bunlara ilişkin farkındalığın artırılması gerekir. Şayet bu durum gereği gibi tanınmazsa aldatılma kolay olur.

Serbest safsatalar çoğu zaman pek eğlencelidirler. Bunlar bazen anlamsız hatta hayli düzeysiz olabilmekle birlikte sonuçları itibariyle insanı hiç olmayacak inançlara ve fiillere götürebilmektedir. Dahası, iyi niyetli ve temiz karakterli masum muhataplarını hayatta kötü seçimler yapmaya hatta şiddete yönlendirebilir. Bunların en çarpıcı örneklerine, bir şekilde formel eğitimini (!) tamamlamışlarda rastlanıyorsa da çoğunluk bunların dışındakilerden oluşmaktadır. Herhangi bir ideolojinin veya dinin sözde önderliğini yapanların birçoğunda laf cambazlığı, yüzsüzlük, açıkça görünmese dahi benmerkezcilik, kostüm, rütbe gibi şeylere gereksiz değer verme; kendisinin cennetlik kabul ettiklerinin iyi diğerlerinin işe yaramaz, hain olduğunu söyleyerek iftiralarla aşağılama özelliklerini temel seviyede görmek için işin uzmanı olmaya gerek yoktur.

Yapılan yanlışlıklar akılsal yetenekleri ve doğruyu anlatan materyalleri iyi kullanamamanın yanında, kişilerin olumsuz hipnozu altında kalmaktan doğan hatalardan kaynaklanır. Maalesef bilim dünyası içinde de kendini anlamlı görenlerin bu hipnoza çanak tuttuklarına şahit olmaktayız. Kerametlerini kendilerinden menkul sayan böyle kişilerin eğitim ordusu içinde yer alması çok üzücü bir durumdur.

Bu tipler, gerekçeli ve geçerliliği olan itiraz sahiplerine, beyatlarını bozan kişilere karşı yapılan her çeşit kötü muameleyi yapmaktan çekinmezler. Bunları da bilim, din, Allah ve peygamber adına yaptıklarını söylerler. Bunu yaparken kullandıkları gerek genel gayb (bilgi sahibi olunmayanlar kümesi) gerekse gaybî objelerle ilgili belirsizlik içeren söylemlerinde kullanılan kelime veya ifade çok anlamlı ve birden fazla manaya çekilebilir ya da öyle müphemdir ki anlaşılmaz.

Bunlar, bilinçli ya da bilinçsiz, anlamadıkları ve bilgi sahibi olmadıkları (gayba ait) konularda anlamları farklı, yazılış veya söylenişleri aynı olan sözcükleri kullanma, çift anlamlı sözle aldatma, bir kelime veya ifadeye vurgu yaparak farklı bir anlam elde etme veya anlamı kaydırarak kullanma, birden fazla yoruma müsait olan ifade veya cümleden çıkarılan yargıları gayet rahat kullanma gibi özelliklere sahiptir. Yine bunlar kasıtlı veya kasıtsız, az rastlanan olaylardan genel kurallar çıkarma hatasına yani kıyaslama hatasına düşerler. Bilinçli bir tercihleri değilse, hataya düştüklerini ne kendileri ne de akıllarını kiraya vermiş takipçileri bilir.

Bu insanlar genel ilke veya ifadenin istisnai durumlar için de geçerli olduğu ve özel durumlardan, özelliği olan istisnai haller için geçerli olan kurallardan, genel ilkelere ve ifadelere sıçrama yanlısını yaparlar. Hipnoz altında kalanlar bu ifadeleri anlayamadıklarını düşünerek kendilerini kınar ve bir biçimde aşağılık kompleksine duçar olurlar. Bu durum, sözde-dindar kesimde Allah, rüya gibi yollarla direk irtibatlı olmak, cinlerle bağlantı kurduğu ve onlarla işbirliği içinde olduklarını iddia etmek, samimiyetten yoksun fakat sözde dini içerikli kostümlerinin arkasına sığınmak, kutsal saydıkları metinden habersiz onları anlamayanlara karşı güzel bir üslupla okumak şeklinde olabilir. Bu durum sözde bilim çevresinde anlamına gereği gibi vakıf olmadığı kavramlar kullanmak, yabancı dillerden tercüme yaparak kendine ait gösterme şeklinde, unvanlarının arkasına sığınıp sosyal çevrelerinde hâkim güce görüşlerini benzetmek ve desteklediğini pervasızca açıklamak şeklinde olabilmektedir.

Peygamber'in vahyedilenin dışında ilahi bir bilgiye sahip olmadığı ifade edilmektedir (Kur'an, 5/109). Peygamber'in bile vahyin dışında gayba ait bilgisi yok iken (Kur'an, 7/188) medyumların, kâhinlerin, muskacıların, astroloji ile uğraşanların, falcıların, gaybtan haber verdiği söylenen şeyhlerin bu tutumları nasıl doğru olabilir? Üstelik bunlar vahyin dışında, evrenle ilgili ilmî önsezide ve öngöründe (prediksiyon) bulunacak yeterli bilgilere de sahip değildir. Dolayısıyla kişiler vahiy ve temellendirilmiş bilgilerin dışındaki bilinmeyen konularla ilgili bilmediklerini ifade etme karakterine sahip olmalıdır. Bu tutum, sağlam temeller üzerine oturtulmuş sağlıklı bir ilerlemeyi gerçekleştirecek olan bir sigortadır.

Gaybın, her eşelde şahadete dönüşmesiyle doğrultu değiştirdiği bir nokta vardır. Bu nokta diğer eşeldeki gaybın başlangıcıdır. Farklı eşellerdeki gayb kategorileri, toplumların ihtiyaçlarına göre ilmî bağlamda indirgenebilir. Bu değişime toplumu oluşturan bireylerin hazırlıklı olması gerekir. Değişime yani gelişime yenik düşenler iki günü birbirine eşit olanlardır. Şahadetteki değişim, anlam açısından gaybın değişimine neden olur. Şahadet değişimi ilgilenen her bir obje için belirli değerlere ulaşmaya kadar yani şahadet duruma egemen olduğunda gaybın eşelinde bir değişiklik olur. Burada gaybın kendisinde bir değişiklik söz konusu değildir. Değişiklik insanın anladıkları kümesinin değişmesi ve zenginleşmesi anlamındadır. İnsan yaşamı ve tarih bu geçişe (durum) uygun olarak gelişir. Bu bağlamda ölüm, bir noktada hayatın durumunun kesintiye uğraması değil, en üst seviyedeki şahadetin ve gayba ait bir yönün ortaya çıkmasıdır.

Değişim aynı boyutlar arasındaki bir dönüşüm değil farklı boyutlar arasındaki alışılmadık tutarlı geçiştir. Gayb bu geçişi ve değişimi sağlayan en önemli işlemcilerden biridir. Vehbî yetenekleri kullanarak değişimin adayı olmak daha gelişmiş bir halin başlangıcıdır. Değişimin en önemli sonuçlarından biri de yaratıcının istediği faza gelmektir. Değişimin en üst seviyesi özgürlüğün garantisi olan Mevla'nın haklı egemenliğine zihni bir varıştır. Toplum gayba imanını sağladığı gelişimi kendi toplumunun kültürel mozaiğine uygun bir tarzda yapmalıdır. Aksi takdirde yapılan işlem farklı kültürün dayatılması olur. Bu da istenilen bir sonuç değildir. Her toplum kendi gayba imanını projelendirmelidir. Toplumsal ve kültürel dokularına uymayacak bir biçimde yapılan modellemeler görüntüden ileri gidemez.

Allah'ın var olması ve kendisi gayb değildir. Allah'ın ne olduğu ve ne olmadığı ile ilgili bilgiler gaybdır. Kur'an ve doğa enformasyon açısından bu konuda bizlere cömert davranmaktadır. Hakikate ulaştırıcı ve doğruları taşıyan resuller potansiyel olarak doğada ve Kur'an'da her an hazırdır. Alıcısı açık olanları beklemektedir.

Toplum inşasında gönüllü görev alanların kendi toplumunu gereği gibi bilmesi gerekir. Âlemi şahadetin ve içindekilerin götürdüğü yerleri bilmeyen, şahadet âleminin ve kendinin maskarası olur. Mutlak bilgiye ulaştım dediğinde cehaletinin keşfini inkâr etmiş olur. Gayb, bilmeyi ve anlamayı hayatının merkezine koyanların uğraş alanıdır. Hayatlarının inşasında bu yaklaşım tarzını benimseyenler Allah dışında kendilerini köleleştirmek isteyenlere karşı hazırlıklıdır.

Yeteneklerini fark edip gereğini yapmak isteyen bireylerden oluşan bir toplumda yapılan ufak tefek hataların dışında kasıtlı ve olumsuz tutum ve davranışların görünme sıklığı düşüktür. Böyle toplumun bireyleri, kendisi ve ailesi için hayat ateşini tutuşturmak isteyip ona dair ateş almaya gittiğinde, yardım için gaybın orada hazır beklediğini düşünmekteyiz. Bu uğraş neticesinde gayb da kişiye cevabın yine kendinde, اساسında, elinde olduğunu yani önünde olduğunu gösterecektir. Kur'an, gayba ait anlaşılma ateşini söndürmek için çırpınanlara, kuşlar gibi kendi yanındakileri analizleyip-sentezleyerek su serpip serinlemeyi önerir.

Gayba iman, küfrün ve zulmün ot bitmeyen vadisinde olanlara, kendini kınayarak çevresindeki olumsuzluklara karşı başkaldırıp yalnızca Allah'a tevekkülü gereği gibi sağlayarak varlığını yüksek sesle ikrar etmesini sağlar. Gayba iman, ümit kaybedildiği anda bir ümit, neşe kaybedildiği zamanlarda coşku, kalbi işgale uğradığında rehber olur. Gayba iman, yeryüzündeki ihlâslı kullar için, arkadaş, huzur, sırdaş, yoldaş, ışık, sürur, zinet, nimet ve cennettir.

1.3.3. Felsefe ve İlmî Disiplinler Açısından Gayba İmana Bir Bakış

Gaybı anlamaya yönelik ümit vadeden ipuçları barındıran bir dizi süreçle sürekli karşı karşıyayız. Kur'an'ın oluşturduğu düşünülen referans sistemlerine ait gayb ve gaybî varlıklar, tartışmaya en açık ve başı en çok derde giren ayrıca en ilgi çekici olan konudur. Gayb kavramı en yaygın anlamıyla, tüm yaşam ve bilgimiz hakkında bütüncül bir anlam ve yorum kazandırma çabası gütmektedir. Bu yönü ile bizzat felsefenin en başta gelen konularından biri olmalıdır. Gayb en genel ve kapsayıcı bir kavram olduğundan varlık bilgisi ve ontolojiye ait meselelere çözümler sunmaktadır.

İlmî disiplinlerin tüm özel alanlarının bağlı bulunduğu son temeli ve programı gösteren ana amaca gaybın kazandıracağı felsefe ile ulaşılabilecek kanısı yapılan incelemelerde ortaya çıkmıştır. Zira tüm ilmî disiplinlerin farklı seviyede etkileşim ile birbirlerine bağlı olduğu, evrenin hiçbir tercihi objesi ve uzayının olmadığından anlaşılmaktadır.

Tarih incelemeleri geçmişte felsefenin ilimle özdeş olduğunu ancak ilmin de bugüne göre az gelişmiş olduğunu ifade etmektedir. Alternatif geometriler, matematikler ve ilmî disiplinler, günümüzde alt disiplinlerin de ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bunlarla ilgilenen ilim adamlarının ilmî yapıların tüm ayrıntılarına vakıf olması oldukça zordur. Bu sebeple farklı ilim dallarından oluşan bir komisyonun karşılaşılan problemlere çözüm bulması gerekir. Dolayısıyla bu oluşum ilmî disiplinlerin temelinde yatan felsefeyi açığa çıkarır. Bu da gayb şahadet geçişini kolaylaştırır. Ayrıca tüm ilmî prensiplerin ortaya koymaya çalışıldığı yöntem bilimlerle felsefecilerin uğraşmaları gerekir.

Gayba iman karakteri diğer olumlu karakterlere göre daha fundamentaldir. İlmî disiplinlerde olduğu gibi, gaybda da aynı zamanda farklı istikametlerde yol alan ve çeşitli yönlerden birbirlerine geçişli olan çok yönlü bağımlılıkların ve çok boyutlu sistemlerin varlığı söz konusudur. Bugün de herhangi bir kimse tüm gaybı çevreleyen evrensel anlayışa sahip olduğunu söyleyebilir.

Bizler ancak böyle bir anlayışın varlığını kaliteli bir şekilde ikrar edebiliriz. Bir takım gaybî objelerin tüm felsefî ve ilmî disiplinlerin temel konumu içinde kanıtlanma zorunluluğu varken diğer bazıları için böyle bir denemeye kalkışmak boşunadır.

Kendimizin gayba ait söylemleri ve buna yüklenen anlamların değişmez ilk felsefe ya da bilgiler olduğunu kabul etmek yerine tersine matematik-mantığı, yeni bilgileri ve disiplinler arası geçişi düşünerek paradigmlar oluşturulabileceği gerçeğini göz ardı etmemek gerekir. Gaybın varlığı ile birlikte, bunlar göreceli bir bağımsızlık içindedirler. Ayrıca bunların karşılıklı olarak aralarında çok yönlü bir ilişki içinde olmaları da gerekir.

Ölüm, hayat, yaşamın anlamı gibi gayba ait konular, uzunca bir süre felsefî ve ilmî tartışmaların dışında bırakılarak bilinçsizce *sözde dine* havale edilmiştir. Gayba iman etmeyenlerin sanata ve edebiyata bakış açısı, varlıklarını yine varlık âleminde diğer varlıklara ispat etmenin sadece bir yöntemi olduğunun ötesine gidememiştir. Ölüm ve yaşam bunlar için sadece teknik bir mesele olmuştur. Bunlar ilim insanı olma sıfatını pek hak edemeyen sözde dindar kesimin temel söylemi haline gelmiştir. Hâlbuki bunlar, ilmî hüviyete sahip sanatçı sıfatını hak edenlerin konusu olmalıdır. Geçmişte bunun böyle olduğu ve iyi de olduğu test edilmiştir. İnsanoğlunun yazılarında ve yapıtlarında bunları görmek mümkündür.

Hayatın devam etmeyeceğine ve gayba inanmayanların, bırakalım sanat eseri vermelerini hayata tutunacak zihnî bir dalları bile olmayacaktır. Gözlerini ebedî ve değişmeyen varlıklara çevirmeyenlerin, ölümü ve yaşamın anlamını ilmî çalışmaların dışında bırakması beklenen bir durumdur. Sadece matematiğin fiziğe ait değerli özdeşliklerine yönelerek gaybı dışarıda bırakan sözde düşünce geleneği, anlam açısından tekilliklerin ve farklılıkların göz ardı edilmesine yol açmış, biyolojik yaşamı koruma kaygısı, gerçek yaşamın gözden düşmesine neden olmuştur.

Bilimsel devrimlerin hızlandığı son yüzyıllarda, bilim insanı ve takipçileri gözlerini, evreni oluşturan fiziki objelere, tarihsel serüvenlere ve biyolojik konfora çevirmiştir. Bunların dışında hayatın ve varlığın bir anlamı ve felsefesi olduğu savı gözden düşmüş, hakkında ilim ve felsefe yapılabilecek asıl şeyin fiziğe ve biyolojiye ait yaşam ve yaşantı olduğu savı yükselişe geçmiştir. Gayba ait bilgiler ve takva gibi kazanımlar hiçe sayılmıştır. Bunlara kitap sahibi olduğunu söyleyenlerin davranış, düşünüş ve yaşam biçimleri de ne yazık ki çanak tutmuştur.

Ölüm ve yaşamın anlamı, ciddî felsefî tartışmaların temel konularından biri olmuştur. Bu gibi konularla vahiyden ve ilmî açıdan evreni oluşturan objelerin arasındaki ilişkilerin anlatmak istediği mesajlardan bağımsız olarak bir yandan tarih felsefesi, hermeneitik ve yaşam felsefesi, diğer yandan fen bilimleri felsefesi, varoluşçuluk ve fenomenoloji ilgilenmiştir. Bu yaklaşım tarzından ortaya çıkan ise tam bir teselsüldür. Yani biri diğerine işaret etmektedir. İşaret edilenlerden yola çıkarak ilmî önseziler ile ontoloji problemine yaklaşmaya, gerek sosyolojik kaygılar gerekse entelektüel körlük ve bir de bu konu ile ilgilendiğini söyleyen sözde dindarların tavırları engel olmuştur.

Birçok filozof değişik kaygılarla, yaşam ve ölüm konusunu ele almıştır. Ölüm ve yaşam, felsefenin önemli konularından olup bunlar filozofları her zaman meşgul etmiştir. Daha ilkçağda bu konuların ele alındığı yapılan incelemeler sonunda ortaya çıkmaktadır. Peygamberler silsilesinin yüksek sesle haykırdığı ortak temel söylem de bu konuların çözümüne ve anlaşılmasına dairdir. İnsanlığa gönderilen ve seçilen resullerin ortaya koyduğu beyanlarda bu meselelerin çözümüne dair ipuçları oldukça fazladır.

Doğa ve vahyin bize kazandırdığı kuralları ve bunlar sayesinde oluşan ilimlerin ve felsefenin yapısını ve işleyişini kuşbakışı ile görmekte fayda vardır. Bu inceleme sonucunda çok anlamlı ve çok değerli bir gayb fikrinin usta akıllılar için gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Kur'an'da gayb, multidisiplinleri ve disiplinler arası geçişi zorunlu kılan en önemli kavramlardan biridir. İlmî disiplinleri (fen-sosyal) kuramsal ve iletişimsiz olarak birbirlerinden ayırmak toplumsal ve bireysel zaviyeden felaketselere yol açacaktır. Eğer buluşmalar her ilmî disiplinin sınırlarında yapılırsa istenilen anlamsal olgunluğa erişilemeyeceği ortadadır.

Gayba iman, felsefeyi etrafını çeviren bariyerlerin dışına doğru çekmek için en önemli kavramlardan biridir. İlmî çalışmalardan elde edilen paradigmalardan daha önceden filozofların elde ettiği sarsıcı ve ezici bazı argümanların etkisini azaltacağına farkına varmak gerekir. Aynı şekilde bilim adamlarının da ortaya koyduğu su götürmez sanılan beyanların bazen alaşağı edilebileceği göz ardı edilmemelidir. Düşünce işçiliğine talip olanların sabit epistemolojiden kurtulması için hakkıyla gayba iman etmesi gerekmektedir.

Şahadete ait ilmî bilginin sağladığı bütün gerçeklerin peşine düşerek gaybı anlama çabası takip edilmesi gereken bir yoldur. Her gayb şahadet dönüşümü bazı gaybî objelerle ilgili soruları cevaplandırdıysa bir o kadar da gaybî obje ortaya çıkarır ve onunla ilgili soruları ortaya atarak ilme ve ilim adamına bir dinamizm katar.

1.3.4. Varlıkların Yaratılış Amaçlarının Anlaşılmasında Gayba İmanın Rolü

Anlaşılma bağlamında gaybı şahadete mutlak (tam) olarak özdeşleştirme mümkün görünmemektedir. Biyolojik âdemin ortaya çıkma sürecinde olduğu gibi zihnî yeteneklerin tavan yapacağı âdemlerin ortaya çıkma süreci de devam etmektedir. Bu, evreni ve kendini tanımlama ve tanıma süreci olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan gayb ve gaybî objelerin varlığı bu süreç için bir zorunluluktur. Fakat çağın gayb şahadet geçişinin, bu limitlerde enformasyon açısından izomorfizminin (özdeşleştirme) yapılması gerekir. Burada izomorfizm mutlak izomorfizm değildir. Çağın enformasyonuna bağlı mukayyet izomorfizmdir. Çünkü ilgili gaybî objeyi bütünüyle şahadete çıkaracak enformasyon eksikliği söz konusudur. Evrene ait bir objeye etki eden tüm bileşenleri ortaya koyma insan için oldukça zordur. Bu nedenle sözde izomorfizmden kaynaklanan yanlışlıklara dikkat edilmelidir.

İnsan seviyesinde ilahî sezgiye sahip bir kavrayış gayba iman ile mümkün olabilir. Sonlu insan kavrayışının bu sezginin seviyesine çıkması elbette ki beklenemez. Söylenecek ne varsa geçicidir ve gelecekteki deneylerce düzeltilir ve bilginin ilerlemesiyle değişir ve gelişir. İnsan sadece sınırlı açılardan hareket edebilir. Hâlbuki gayb mutlaka başka seçeneklerin de var olduğunu bizlere anlatmaktadır.

Biyolojik olarak insan bir bütün halinde evren dışından indirilmemiştir. Aksine biyolojik olarak belirli bir yaşamsal ilişkiler zincirinin ürünüdür. Bu nedenle insanda çeşitli değişiklikler potansiyel olarak mümkündür. Bu da insanın çevreye gösterdiği uyumdan kaynaklanır. İnsan biyolojik açıdan zamanla nasıl gelişim gösterip bu haline gelmişse zihnî olarak da aynı şekilde gelişim göstereceğini düşünmekteyiz. Buna da en büyük katkıyı gaybî objeler sağlayacaktır.

Bir bütün olarak kavranılmaz olan gayb ve gayba ait varlıkların anlamının tamamıyla anlaşılabilirliği söz konusu değildir. Çünkü buna yaratıcı tarafından izin yoktur. Dilediği bilgilerin dışındakileri kavrayabilmek potansiyel yetenekler zaviyesinden mümkün görülmemektedir. Anlayabileceğimiz sınırlar içinde kalmak ve kavranamaz olanı tatminkâr bir halde kabul etmek gayba imandır.

Her şeyden önce de bilmediğimiz şeyleri bildiğimizi savunarak fantastik, romantik ya da tümüyle anlamsız düşlere kapılma hastalığından kurtulmamız gerekmektedir.

Yaratıcı birçok özelliklere sahiptir. O'nu bireyin anladıkları kümesine mahkûm etmek doğru değildir. Bu nedenle bizler, kendi ilah anlayışımızın tek doğru ilah anlayışı olduğunu iddia edemeyiz. Anlayışımızın kalitesi oranında tasarımımızın kalitesinden bahsedebiliriz. Bu sebeple Allah şahadet âleminde bir değil pek çok konum içinde kendini dışa vurmaktadır.

Evren aynı zamanda çok yönlü algılanabilir özelliğine sahip ve çok sayıda yoruma da açıktır. Biz, bunlar hakkında söyleyebileceğimiz tasvirler, semboller, algılar, kavramlar gibi sübjektif öğelerle objektif verileri bir araya getirerek konuşabiliriz. Bu yüzdendir ki objektif veriler zorunlu olarak çok yönlü bir sübjektif yorum içinde bize taşınırlar.

Geçmişte evrenin çok yönlü ve hiyerarşik bir yapıda olduğu görüşü yaygındı. Bu derecelenme maddeden Tanrı'ya doğrudur. Karmaşık gerçeklik böyle basit bir tablo içinde tanınmak istenmiştir. Ancak inorganik ve organik doğa, psişik ve dinî alanlar ve bunların dayandıkları ontolojik yasalar ile gaybî ve evreni tasvirleme anlayışı giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. İnorganik ve organik doğa ile psişik ve dini alanlar arasındaki sınırlar birbirlerine geçmiştir. Böyle bir tablo, derin bir anlayışı gerektiren varlık hakkında ancak bir şema olabilir. Bu şemanın da zamanla kristalize olması mümkündür.

Evreni inşa biçimi teolojik ise Tanrı ilk nedendir. Doğa ve tarihte olup bitenler de ona bağımlıdır. Eğer inşa akla öncelik veriyorsa, bu kez de varlık düşünceye bağlı kılınır ve düşünce yasalarına göre biçimlenir. Bu ve bunlara benzer bakış açılarından biri, ilmî açıdan tespit edilerek varlığın anlamı evrendeki objelerden ayıklanıp çıkarılmalıdır.

Varlığa ve anlamına ilişkin bir ifade söz konusu olduğunda bir anlam birliği olamaz; gayb kavramı devreye girer. Bir yalıtımcılık içinde hiçbir doğal varlığa işaret etmeyen imgeler dünyasında herhangi bir şey de tasarlanabilir. Bu yaklaşım çözülmesi olanaksız güçlüklerle yol açmıştır. Gaybî varlıklar için oluşturulan imgeler somutlaştırılmazsa bile hak anlattığı için bir değere sahiptir. Ancak entelektüel somutlamalarının yapılması gerekir. Zira bu durum kendisinden sonra gelecekler için bir yardımcıdır. Ayrıca gayb bir yönü ile şahadete ait ipuçlarını içinde barındırır. Yani şahadetten yola çıkarak gaybın varlığı ve anlamı anlaşılabilir. Yokun ve varlığından habersiz olan yokun gayb olması ve buna iman akli zorlar. Saygıdan ve hatırdan kaynaklanan kabulün ise vahyin felsefesine uymayacağı ortadadır.

İnsanlıklarını bu paradigmlar çerçevesinde en güzel bir biçimde ortaya koyanları ciddi tarih incelemeleri neticesinde bulmak mümkündür. Bunlar için gaybın ve gaybî objelerin varlığı bir bakıma evrendeki adaleti sağlayan unsur ve mutluluklarının kaynağı olmuştur. Gerçek sevgiliye ulaşma yolunda gerek zihinsel gerekse davranışsal en üst seviyede insanî özellikler sergilenmiştir. Bunların aksine bazı kimseler fiziğe ve biyolojiye ait yaşamı bir hastalık ve bir tutsaklık olarak ele almışlardır. Kendilerini bedenlerinin tutsağı zannetmişlerdir. Bunlar için ölüm, sağlığa ve mutluluğa kavuşmaktır. Bunlar bu şekilde ruhlarının tutsaklıktan kurtulup saf ve berraklığa kavuşarak arındıklarına inanmışlardır. Bu tür yaklaşımları kabul etmek oldukça zordur. Çünkü insana ait hiçbir probleme gerekli ve yeterli bir çözüm bulamamışlardır.

Gayba iman mutluluğa götüren ilk adımdır. Bu inanca sahip olanlar için sonlu ve sınırlı yaşam, ebedi yaşamın bir basamağıdır. Bunlar ilk fazı aynı zamanda sonsuz ve daha asıl yaşama açılan bir kapı olarak kabul etmişlerdir. Gayba imanın, “fena” dediği yaşamın gerçek yaşam olarak kabul edildiği; bedenin dolayısıyla dünya üzerindeki yaşamın yeniden önem kazandığı dönemlere insanlık tarihi boyunca rastlanmıştır.

Bazıları yaşamın asıl işinin ölümü inşa etmek olduğunu söyleyerek ölümü yaşamın sonu olarak değil tamamlayıcısı olarak ele almışlardır.

Vahyi hayatlarının merkezine koyanlarda ortaya çıkabilecek olan sapmalara gayb ayar çekmiştir. Gayba iman gerçek yaşama evet diyerek, yaşamı iyisiyle kötüsüyle sevmektir. Gayba imanın bir tezahürü olan ebedi dönüş ve hayat düşüncesi, yaşamı yadsıyan ya da indirgeyen karşı bir alternatiftir. Zira insana yaşamı bütünlüğü içinde anlayıp onaylama kişiliğini kazandırır.

Felsefenin ilk yapması gereken yaşam sorunlarını çözmek ve ilk cevaplama gereken soru da yaşamın anlamına yönelik sorudur. Gayb ve gaybî objeler gelecekte vuku bulacak bir olay olarak tamamı ile bilinebilir bir şey olmasa da bu dünya içindeki varoluşumuzun temel olgusu olarak bize varoluş bilinci sağlayan bir enstrümandır.

Ontolojik belirlemeleri, sadece inorganik ve organik canlılar bakımından ele almak gereklidir ama yeterli değildir. İnorganik olanlar biçimlerini dışarıdan alırlar; ölüm onlar için bir dönüşümdür. Oysa organik olanlar kendi biçimlerini ve anlamlarını inorganik yapıların özel bir halinden ve entegre bir özel organizasyondan alırlar. Bunların ölümü özellikle akıl sahibi bir insan için kendinin bu sisteme ait yönlerinin ayrılması anlamına gelir.

Ölüm, varoluşumuzun asli unsurlarından biridir. Bu sebeple ölüm bir hiçlik değildir. Dünyanın kaygılarından sıyrılıp bütün var olanlar kayıp gittiğinde, geriye yalnızca “hiç/hiçlik” kalmayacaktır. Kaybolduktan (fena) sonra geriye kalan, asıl var olanların (beka) varlığıdır. Gayba iman burada devreye girmektedir. Bu inanç insanın her türlü olumlu kesbiyeti kazanmasında ve bunların devamı ve kalitesini artırmakta önemli görev üstlenmektedir. İşte bundan sonra insanın kendisi, çevresi ve Rabbi ile kurduğu bağ büsbütün değişecek; olması gerekene doğru zevkli bir seyre çıkacaktır.

Gayb, yaşam ve sınırlılıkları hakkında çok çeşitli ve zengin düşünceler dile getirilmiştir. Gayba iman yaşama bütünlüğünü veren, onun anlam kazanmasını sağlayan bir sınır durumudur. Gayba iman insanın, çoğunlukla biyoloji ile belirlenen yaşamın üstünde bir yaşam kurmasını sağlayarak yaşamı iyi ve anlamlı yapandır. Bu nedenle de bir kazançtır.

Gayb tamamen ve sadece bilimler pratiğiyle anlaşılacak bir konu değil, varoluşsal bir serüvendir; insana başka bir dünyanın kapısını açmaktadır. Ayrıca gaybın olmadığı yaşam pek çok sinema, edebiyat ve sanat eserinde çoğu kez bir can sıkıntısıyla takip edilen birbirlerinin aynısı olan sıkıntılı bir haldir.

İnsan, zihnî sondajlamaları ve çalışmada gösterdiği gayreti ile doğru orantılı olarak akılsal fonksiyonları ilmi çerçevede kullanıp kendi tecrübe ve algılama sınırlarında olan fizikî âlemden ölçülebilir bilgi edinebilmekte ve çeşitli isteklerine cevaplar bulabilmekte ve şu anda yaşadığı hayat üzerinde etkin olabilmektedir. Öte yandan insanın var oluşuna dair sorulara cevap arama, hayatı anlama ve şuuruna varma ile ilgili temel problemlere matematik ve deneyin ışığında önerilen entelektüel somutlamalar yapması şahadet âleminin sınırlarını aşmaktadır.

İnsanın kendi varlığının sebebini, hayatının anlam ve amacını, nasıl ve hangi kriterlere göre yaşamını sürdürmesi gerektiğini, öldükten sonra hangi durumlar ile karşılaşacağı gibi ontolojiye ait sorular, şahadet âlemini oluşturan objelerin direk duyu organlarıyla hissedilmesi gibi bir yöntemle direk cevaplandırılmamaktadır. Çünkü diğer sistemle ilgili problemler, insana ait alıcıların sınırını aştığı ve oraya ait kelimeler olmadığı için bu noktada duyular akla direk malzeme sağlayamamaktadır. İşte bu durumda vahye ait beyanların yol göstermesi gerekmektedir. Kur'an insana ahiret fazı ile ilgili aklın kullanacağı malzemeler sağlamaktadır. Akıl da şahadet âleminde olduğu gibi bu verileri kullanarak sonuçlar çıkarmaktadır.

Gayba iman, hem şahadeti anlayarak ve içselleştirerek bir biçimde yok oluşu ifade eden hem de yeniden doğuşu sağlayan oldukça önemli bir özelliktir. Gayb-şahadet geçişini sağlama düşüncesinin, toplumsal alanda bir sorumluluk belirteci işlevi gördüğünü söylemek mümkündür. Varlığın anlamını araştıranlar için gayb ile şahadetin birbirinin karşıtı olduğunu düşünmek ve gaybı ilmin ilgi alanının dışında bırakmak bir talihsizliktir. Evrenin kendisinin dışında bir maksat için yaratıldığının kabul edilmemesi, onu oluşturan objelerin de bir maksadının olmayacağı anlamına gelir. Hal böyle iken objeleri ve aralarındaki ilişkileri anlama gayretinin ne maksadı olacağı cevapsız kalamayacak sorulardandır.

Gayb ve şahadeti ayrı düşünmek, taraflarının her ikisine de ölüm kalım savaşı verdirmezdır. Ayrıca bu savaş sembiyotiktir. Yani her ikisini de besleyen bir savaştır. Şahadet bu kavgayı kaybeden taraftır. Sonunda gayba hizmet etmeye mahkûm olur; ancak şahadeti esaretten kurtaran da bu mahkûmiyet sürecidir. Zira, toprağın kompleks yapılı canlılara dönüştüğü gibi şahadet de özgürlüğüne doğru yol alır. Dahası bu süreçte bu yolun yolcuları bilinçlenecek, evrene ve hayata ilişkin gerçek bilgiye kavuşma istikametinde olacaklardır. Zihinde oluşacak şahadet bilgisi gaybı, gayb da şahadet bilgisini çağrıştırdığı sürece varlığın anlamı kendini daha belirgin gösterecektir.

Gayb ve gaybî objeler düşünceleri alıp tarihi, tabiatı, toplumsal değişimi kısaca şahadeti anlamak için bir yolculuğa çıkarır. Bunlar insana hakikati anlatmak için felsefi bir araca dönüşür. Evrenin, içindekilerin ve insan zihninin hareket ve değişim içinde olması, gaybın mana açısından dinamik bir hüviyete sahip olduğunu gösterir. Dolayısıyla her bir hale tekabül eden bir gayb vardır.

Evrende birbirine karşıt güçler yoktur; tasarlanan *biri* (kelime) ortaya çıkarma uğraşı vardır. Tevhid, geçerli ilmî metodolojiyi kullanarak evreni oluşturan objelerin terkihi ile ortaya çıkar. Tevhid, üst yapılı bir semantik analizin sonucunda üst epistemik seviyedeki bir sentezdir. Böylece şahadet kavramı, gaybı anlatan arazlara dönüşür. Ancak şahadet âlemi, muttakiliğin ilk vasfı olan gayba imanın tezahürlerinin ortaya çıktığı yerdir. Burada gayba iman gerçeğın dışı vurumundan başka bir şey değildir. Zira gayba imanı şekillendiren şahadet âlemidir.

Evrende her şey, kendi dışındaki objelerin bileşiminden oluşur. Evreni oluşturan objelerde çatışma yoktur. Bunlar bütünü oluşturan, birbirleri ile uyumlu bileşenlerdir. Kesin hakikati Allah dışında kimse bilemez. Şahadet âleminin objelerine dokunarak son gerçeğe doğru yolculuk yapılabilir. Çünkü evren ihtimallerden (posibilite) dokunmuş bir ağdır.

1.3.5. Gayba İmanın İnsana Kazandırdığı Metodoloji

Uzayda mesafe kat etme süresi ve bunun için gerekli enerji oldukça fazla olduğundan yeni keşiflere imza atmak için ekonomik yöntemler geliştirmek gerekmektedir. Bu sebeple günümüzde doğa bilimine yapacağı katkılardan dolayı matematiğe gerekli önem gösterilmelidir. Matematik ve matematik mantık, varlık bilgisini elde etme uğraşı verenlerin vazgeçemeyeceği bir yöntemdir. Gaybın anlatmak istediklerini yani varlığın anlamını gereği gibi anlamak için bu yönteme zihnimizde yer açmamız gerekir.

Gayba ait sonuçlara ulaşmada aklın kullanacağı matematiksel yetenekleri takva sahibi olmak isteyen kişilerin gereği gibi elde etmesi elzemdir. Bu hal bireyin kesbiyeti ile ortaya çıkar. Bu kazanım, bireyler arasındaki farkı oluşturan takva özelliği için ilk gerekli şart olan gaybı ciddiye alma yani gayba iman için kesinlikle önemlidir.

Doğadan ve vahiyden bağımsız dilsel, semantik ve mantıksal bazı inançlar kendi içinde anlamlı birliktelikler oluştursa bile geçerliliğinden söz etmek mümkün değildir. Sadece bir şeye cevap olma niyeti olan bu tür yaklaşımlar düşünce kulüpleri için işe yarayabilir. Zira çağın oluşturduğu doğrular kümesine dâhil edilecek tüm anlamlı önermelerin ya ampirik saptamaları dile getiren ya da mantık ve matematikte olduğu gibi analizleme sonucunda gerçekleşmesi gerekir.

Gayba ait objeleri anlamının gerçekleşmesi, anlamlı önermelerin sağladığı ilmî önseziler ile mümkün görünmektedir. Aksi takdirde, kendimizi bir antinomi (çelişik iki önermenin oluşturduğu dizge) karşısında buluruz. Şöyle ki “gaybı anlamak imkânsızdır” önermesi ile “gayba iman edin” önermesinden yola çıkarak anlamın zihinde oluşacağını söylemek çelişkiyi içinde barındırır. Hâlbuki günümüze kadar yapılan ilmî sondajlamalar böyle bir çelişkinin açık seçik olarak doğada da vahiyde de olmadığını ortaya koymuştur. Birinci önermeye göre gaybı anlamak olanaksızdır. Çünkü o, ne ilimlerden ve onların ilkelerinden ne de deney ya da dil mantığından bir şey yansıtmaktadır. İkincisine göre ise gaybı tamamen anlamının gerçekleşeceği belirtilir.

Her iki grubun da tezlerini kanıtlamak için başvurdukları tüm yollar ise yanıltıcıdır. Zira bu tezlerin tümü tartışmaya açık belli kabullere bağlıdır. Bunlar ya bilimin kayıtsız şartsız geçerliliği inancına ya deneyin bilginin tek kaynağı olduğu inancına ya da dilin mantığının geçerliliği inancına bağlıdır. Ama evrene ve insana ait enformasyonun insanlık serüveni boyunca sıfırlanamaması ilkesi ve yeni enformasyonun yeni paradigmalara yol açması bu görüşün limitlerini değiştirecek ve daha esnek cümleler kurmalarına vesile olacaktır.

Aynı zamanda ilmin hem içinde hem de dışında kalan sorunlardan söz edilmektedir. Bunlar şu sorulardan kaçamaz. Maddeyi oluşturan en küçük yapılar acaba gerçek şeyler midir; yoksa bunlar birer kuantum sıçramalardan mı ibarettirler? Özellikle şu anda ilim dünyasında geçerli kabul edilen fizik kuramları acaba gerçeklikten mi söz etmektedir? Bunun gibi tüm ilmî disiplinlerde ilmin kapasitesini aşan problemler olduğundan bunların koordine edilmesi, tam (komple) ve tutarlı (konsistan) bir tarzda ele alınması gereği vardır.

İlmî disiplinlerin elde ettiği bilginin ve bu grubun ilkesinin mutlaklığından bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Kur'an'da gaybın varlığı, insanın bilemeyeceği şeylerin olduğu ve Allah'ın istediklerinin dışında bir şeyler bilemeyeceğimiz ifade edilmiştir (Kur'an 2/255). Gayb anlayışı olmadan matematik-mantık kullanılarak icra edilen deney hakkında kapsayıcı bir yorum ve insanın kuramsal ve pratik etkinliği üzerine bütüncül bir yönelmenin olanaksızlaşacağı ortaya çıkmaktadır.

Antinominin çözümü, “gaybı anlamak olanaksızdır” tezi kadar, “gayb kesinlikle tamamen anlaşılır” antitezinin de bu genel form (doğa ve vahiy felsefesi) içinde yanlış olduklarını saptamakta yatıyor. Gaybî objelerin kendileri değil onun sadece belli formları olanaksızdır. Bunun gibi, bugün artık tümüyle gaybın direk kendisi değil de onu çağrıştıran ve anlatan formları gereklidir. Tüm sorun bu konuda doğru materyalin seçimini yapabilmektir.

Gayb incelemesinin sağladığı bakış açısını tüm ilmî ve mühendislik çalışmalarına uygulamanın oldukça yararlı sonuçları olacaktır. Bu bakış açısı uygulanan metodolojilerin sanki bir sigortası hüviyetindedir. İlmî çalışmalara başlamadan önce, kalbe gayba iman yeteneğinin kazandırılması gerekir. Bu kazanım ilmî çalışmanın yapılmasını sağlayan nihai hedefi yakalamak için oldukça önemlidir. Gayba iman yeteneği tüm ilmî disiplinlerin temelinde yatan ilk neden ve dinamizmi sağlayan hareket ettirici en önemli faktörlerden biridir.

İlmî çalışma yapmak isteyenler için bu yeteneği gereği gibi kazandıracak formel yapıların kurulması gerekir. İlmî çalışmaların amacını oluşturan nedenlerin diri tutulması her zaman için neşe kaynağı ve bir dürtü olmuştur.

Fen bilimlerinin keşiflerine ve yöntembilimlerine ait konularda ve ayrıca Tanrı, özgür irade, insan davranışları, aşk, sevgi gibi tartışmaya temel oluşturacak konularda fen bilimi uzmanı ile sosyal bilimi uzmanını bir araya getirmek gerekir. İlmî olmak kaydı ile istenilen sonuca kaliteli bir şekilde ulaşmak için bu kesinlikle gerekir.

Bilim ile uğraşanların bilimsel kazanımlara olan önyargısız güveni ve bunun insan yaşantısı ve toplum üzerindeki belirleyiciliği bunlardan habersiz olanları korkutmaktadır. Bunları korkuya iten nedenler incelendiğinde, bazı bilim ile uğraşanların halkın kabul ettiği inanç ve kültürlere seviyesiz saldırıları, Tanrı inancına karşı açtıkları haksız savaş ortaya çıkmaktadır.

Aklın süzgecinden geçirilmeden kabul edilen Tanrı inancı ve yine kendilerini Tanrı'nın temsilcisi kabul edenlerin kasıtlı veya kasıtsız olumsuz davranışları bilim insanlarını haklı olarak hareke geçirmiş olabilir. Fakat bunları düzeltmede kullanılan yöntemin yapılan yanlışlıkları düzeltmeyeceği ortaya çıkmıştır. Bir yanlışın bir başka yanlış ile düzeltilmeyeceğini unutmamak gerekir. Kuşkusuz burada iyi niyetli girişimler olmuştur. Ancak iyi niyet gerekli olmakla birlikte yeterli değildir.

Kur'an ve doğadan ilmî olarak anlaşılanların ışığında gayb konusunda gerçekleşmesini umduğumuz gaybın varlığının anlaşılması ve insan için faydalı olduğu gerçeğini ortaya çıkarmak gerekir. Felsefenin, dinin ve doğanın kapalı alanı olan konular, kazanılan ilmî yöntemler ile anlaşılmaya çalışılmalıdır.

İlimlerin elde ettikleri ve kazandırdıkları, çok değerli ve anlam katmanlarına sahip bir gayb fikrinin zamanımız için gerekliliğini ortaya koymaktadır. Buradan gayb ve gaybî varlıkları anlatan tek doğrunun olmadığı, birçok anlamların olduğu sonucuna gidilir. Çok anlamlı ve farklı referans sistemlerine sahip olmak gaybın doğası gereğidir. Böylece gayb sadece, tarihte yanlışların ve bireysel realitelerin serbestçe ortaya atılabildiği bir alan olarak değil tersine alternatif durumların denendiği ve birbirlerini karşılıklı olarak sınırlayan yorumların tecrübesi olarak anlaşılmalıdır.

Pozitivist bilimsel anlayıştan hareket edildiğinde gaybî objeleri incelemek ve varlığını ikrar etmek olanaksızdır. Bir diğer olumsuz yaklaşım da bazı dinî çevrelerce, incelemeyen ve araştırmadan varlığına dair hiçbir gerekçeye ihtiyaç duymadan kabule dair yaklaşımlardır. Buna göre gayb hiçbir şekilde anlaşılabilir. Onun anlaşılabilirliği yolundaki tüm çabalar sonuçsuz kalmıştır ve sonuçsuz kalmak zorundadır. Hâlbuki anlaşılmamış bir vahyin ve doğanın insan için bir şey ifade etmediği bilinmelidir.

İlahî Kitap'ta anlamaya yönelik birçok tavsiye ile karşılaşırız. İlk emri, “Yaratan Rabb'inin adıyla (adını) oku!” (Kur'an 96/1) diyerek başlayan, akletme, fıkhetme, tefekkür, tezekkür ve tedebbür gibi aklî faaliyetlerle ilgili fiilleri çok sık kullanan Kur'an'ın, ilmi talep ettiği bir gerçektir. Ayrıca, tabiattaki varlıkları işaret ederek insanı gözlem yapmaya, düşünmeye, araştırmaya, anlamaya ve neticede gereği gibi uygulamaya sevk etmektedir (Kur'an 13/3-4; 16/11-13, 68-69,79; 67/19).

Aklı iptal eden bir anlayış ile aklın anlama açısından sınırlarını belirleyen bir anlayış birbirinden farklıdır. Bu ise mantıkî bir paradokstur. Bu yüzden, bazı ilim adamlarının kendi kalkış noktalarından hareketle gaybı ve dolayısıyla dinî beyanları yadsımları anlaşılabilir bir şeydir.

Ancak bu ilim adamları çoğu kez kendi özel alanlarında gaybı, yani kendi ilimlerinin sınırlarını aşan sorunlar bulunduğu ve kendilerinin bizzat bilinçli ya da bilinçsiz bir takım gaybî kabullere bağlı olduklarının farkına varmazlar; bunu göz ardı ederler. Kuşkusuz gaybî varlıklar mutlak anlamda şahadete çıkarılamayacaksa da o daima ilgili insan için bir macera ve atılım olarak ilgi çekici kalacak, kendini diri tutan en önemli faktörlerden biri olacaktır.

Ampirik açıdan bakıldığında, gayb olanı anlamakta büyük zorluklar vardır. Bu yüzden genel bakış ya göz ardı edilir ya da özel kavramlardan söz edilir. Bu durumu aşmak için genel ve özelin çok yönlü bağımlılığını sağlamak büyük önem taşımaktadır. Bütünsel bir yaklaşım tüm alanları içine aldığından ve tüm alanlar için temel sayıldığından bizzat gaybdır. Bu da her çağ için ilim yolcularının uğraş alanına dâhildir. Öyle ki zihnî eylemin vazgeçilmezi olan mantığın bundan bağımsız çalışması düşünülemez.

Gayb, nihayetinde bir evren bilgisi ile ilişkilendirilmeli değil midir? Sorun da buradadır. İşlevi olmayan bir kavramın kutsal kitapta yeri nasıl bir mantıkla açıklanabilir? Evren her karesinde mesajlar anlatmak için çok çeşitli tarzlarda görüntülenmektedir. Evrende tekrar etme ve yenilik vardır. Ancak yenilik taşımayan hiçbir tekrar yoktur. Herhangi bir ağaç çeşidinde bitkilerin bağlı olduğu temel bir yasa tekrarlanır ama bu ağaç özel ve bir defalık bir oluşum olarak içinde bulunduğu çevrenin bizim için şartlarına uygun bir gelişme ve değişme gösterir. Sadece bunlar için kesin bağılıklar tekrar ettiği için, bir genel kavram kurma ve yasalar koyma olanaklı olmaktadır. Tekrarın oluşmasından dolayı genel kavram ve yasalar formüle edilebilir.

Bunlardan yola çıkarak gayb ile ilgili anlama süreçlerine girilir. Ağacın ortaya çıkma süreci birbirine geçmiş süreçlerin ve objelerin bir araya toplanmasıyla ortaya çıkan öylesine karmaşık bir oluşumdur ki bu konuda mutlak yasalara ulaşmak hiç de kolay değildir. İnsanlar, aslında genele ve tekrar edebilene yönelir. Özel ve yeni olanda kavranamayan ve rasyonel olmayan bir yön bir şey daima kalır. Bunlara ait bilinmeyenler varsa ki vardır; gaybın bu eşelde varlığı zorunludur. Ayrıca yaratıcı tarafından anlatılmak istenen mesajlar kümesinde de anlaşılmayan yönler insanlık olduğu sürece olacaktır.

Biz gayb ile gerçekliğin temel özelliklerini yakalamaya ve anlamaya çalışırız. Gayb anlayışını sözel varsayımlara dayalı ve hiçbir ilmî gerekçeye dayanmadan sönüveren tezler üzerine yerleştirmek sonuçsuz kalan ve verimsiz ağız kavgalarından başka hiçbir şeye yaramaz. Gayb komple ne algılanabilir türdendir ne de aklımızla, entelektüel bir görü ya da sezgisel bir anlayış yetisi ile anlaşılabilir. Bunları gerçekten anlamak istiyorsak, algıya dayalı bir yorum içinde bu mümkün görünmemektedir. Fakat gayb ve gaybî varlıklar bizim doğa ve tarih içinde kazandığımız tüm deneyimlerin bir düzene sokulması için vazgeçilmezdir. Gayb ve şahadet derin bir görünüm içinde, bir arada bir birlik oluştururlar.

Akıl insanın bilgi edinmesini sağlayan bir araçtır. İnsan, akıllı sayesinde kendinin ve varlıkların hakikatini bilme, iyi ile kötüyü, güzel ile çirkini birbirlerinden ayırma imkânına sahip olabilir. İnsan duyularının, kendinden ve dış âlemden elde ettiği izlenimler akıl için bir malzemedir.

Aklı olmayan veya gereği gibi kullanmayan insanın kendini ve dış dünyayı algılaması ilmî açıdan bir anlam ifade etmemektedir. Vehbî duyu algılamalarına dayanmayan kurgular ise sadece veri tabanı olmayan geçerliliği tartışılabilir olan hayallerden ibarettir. Bilindiği üzere varlık âlemi (şahadet) en temelde duyu organlarıyla algılanabilen (fizik), algılananlardan elde edilen matematik mantıkla prediksyon, ilmi önsezi (matematik faz uzayları) elde edilen, duyular ve matematik ötesi (sistem dışı, metafizik) olmak üzere iki boyutludur. Bizzat insanın kendisinde bu iki boyutu görmek mümkündür.

Kur'an'ın geçerliliği ve hak oluşu Allah'a ait olmasındandır. Allah'ın var ve bir olması da vahye isnat edilecek olunursa ortaya teselsül ve kısır bir döngü durumu ortaya çıkar. Bu durumun önüne geçilebilmesi için en az birinin güvenilirliğinin test edilmesi, akla ve ilme dayandırılması gerekir. Dolayısıyla vahiy kendisini akıl yoluyla anlamaya çalışanlar ve ifade edecekler için indirilmiştir. Ancak akıl, şahadet âleminde olduğu gibi sistemimizin dışına ait verilere dayanmadan kendi kendine kurgularda bulunamaz. Bunlar herkes tarafından kabul edilebilecek delillere dayandırılmayacağından bireysel kabul olarak kalır. Burada akıl, vahyin yerini alabilecek rakibi değildir.

Klasik düşüncede gayb ile ilgili münazaralar yapılmış ve bu yöntem birçok konu tahlilinde kullanılmıştır. Açıklanma bekleyen gaybî objeler ile ilgili argümanlar ve karşı-argümanlar ileri sürülmüştür. Bu çalışmalar gaybî objenin anlam spektrumunu oluşturan kümenin keşfi için farklı görüşlerin çürütülmesinden ziyade, farklı görüşlerden oluşacak sentezde odaklanmaktadır. Bu yöntemden beklenen, üzerinde iletişim kurulup konsensüs sağlanan belirli usul ve kurallara uyularak anlaşılamayan ve anlaşmazlığın olduğu konulara açıklık getirmesidir.

Meta-matematiksel bir yaklaşım, gaybın varlığını ve gaybî objelerin kendilerine ait bir yapı ve fonksiyona sahip olduğunu kabule zorlar. Bu evrende, bir başka ifade ile bu fazda gaybî varlıkların anlaşılması için modellemelerin oluşturulması gerekmektedir. Hakikatin ve bunlara ait varlıkların yani gerçeğin ne ölçüde modellemeleri yapılacağı konusunun ortaya çıkması önemli bir husustur. Bunun zihinsel olarak yapılması gerçeklerin ifade edilmesi ve modellerinin kurulması anlama uğraşı veren insanlar için elzemdir. Matematik, matematik-mantık ve diğer hesaplama yöntemleri, gerçeği birebir modelleyemez ancak modellemelerde sağlıklı bir yol izletirler.

Sentaktik olarak gaybın ait olduğu sistemler ayrı ayrı incelendikten sonra geniş kapsamlı bir üst sistemin sentaktik analizinin yapılması gerekir. Çünkü bunlar yaşamın amacına götüren yollardaki yoldaki işaretlerdir. Bunların geniş kapsamlı olarak simgesel tanımlarının yapılması algılama ve anlamlandırma işlevi gören beynimiz için gerekmektedir. Geniş kapsamlı tanımlamalar ve işlemler daha alt basamaktaki işlemleri kesinlikle vermelidir.

Gayb hakkında sentaktik olarak karar vermek için öncelikle gaybî varlığa ait çözüm olabilecek posibilitelerin hepsi ayrıntılı olarak ortaya konulmalıdır. Bizim anlama spektrumunu oluşturan kelimelerden oluşan olabilirlik uzayının açık-seçik olarak tespit edilmesi gerekir. Bu uzayın sentaktik işleyişi kendi içinde tutarlı ve tam olmalıdır. Sentaktik tanımlamalar zihinde anlam oluşturan enstrümanlardır. Gayb hakkında gerek varlığı ile gerekse yapı ve fonksiyonları ile olsun, posibiliteler uzayındaki sentaktik spektrum oldukça önemlidir. Kur'an'da birbirinden farklı sembollerin kullanılması farklı seviyedeki anlamlara ve bunların oluşturacağı bir üst anlama işaret etmektedir. Hakikat bireyin kesbî olan anlayış kıtlığına ve seviyesine mahkûm değildir. Mahkûmiyet sadece yaratıcının bahsettiği potansiyel yeteneklere göredir. Bu da insan için yeterli bir durumdur.

Gayba iman, bireyi tek ve değişmez bir referans sistemi önyargısından kurtarır. Yine gayb, herhangi bir soyut sözcüğün tek bir anlama indirgenmesinin ve bunun dışında hiçbir anlam taşımayacağına olan önyargılı kabulün doğru olmadığını ifade eder. Aksine her şeyin kapsayıcı biçimde görülebilineceğine dair yetenekler kazandırır. Gayb kavramı, çok derinlerde önceden konulmuş bir gerçeğin olduğunu ve bunun bilinen yanlarından anlaşılacağı üzere katmanlı anlamlara sahip olduğunu anlatır. Önceden konulmuş böyle bir hakikat yoksa gayb ve gaybî varlıklar da yoktur.

Ancak bu hakikat kişiyi şahadetten ilmî olarak yola çıkmamaya ve bunların öngörmediği şeyleri kabule zorlayıp karşıt bir noktaya sürüklememelidir.

Bireysel realitelerin oluşturduğu olumsuzyalıtım önyargısından ve örtülerinden (müddesir-müzzemmil) kaçınmak ve sıyrılmak gerekir. Şahadetin varlığını ortaya koyarak kabul edilmesini aklı bir zorunluluk olarak açığa çıkaran özel bir varoluşa sahip gayb kümesinin elemanları vardır. Bunlar genel ve tekil, sadece çok yönlü bağımlılıklar içinde ortaya çıkan anlam ve varlıklara sahiptirler.

Gayb inancı kişiyi tek referans sisteminden ve tek-konumluluk önyargısından kurtarır. Gaybî varlıkların tek bir şekle uyması gerektiğine inanma ve buna zorlama enformasyon eksikliğini sıfırlayan bireyler için söz konusu olabilir. Tüm varlıkları kapsayıcı biçimde tanımlamak için bunları ifade eden bağıntıların açık seçik elde edilmesi gerekir. Gaybın varlığı ve yapılan doğa incelemeleri bunun mümkün olmadığını bize anlatmaktadır. Yine bu durum insanı karşıt bir noktaya sürükleyip doğadan, vahiyden ve ilimden uzaklaşma hatasına düşürmemelidir.

Gayba iman, meraklı zihinlerin hem sistem içini hem de sistem dışını göz ardı etmeden beraber incelemesi gerektiğini öğretir. Bu konudayalıtım istenilen sonuca ulaştırmaz. Varlığı ve kendimizi anlama konusundaki anlayışımız, hem doğa hem de doğaüstünü ilmî zaviyeden göz ardı etmemektir. Doğa çok yönlü bağımlılıklar içinde ortaya çıkan anlam ve varlıklara sahiptir. Yine gayba iman yalınlıktan yani bize basit görünen şeylerin çoğunun oldukça karmaşık ve anlamlar koleksiyonuna sahip olduğunu anlatır.

Gayba iman eden birey, peygamberî bir sezgiye ve bir kavrayışa sahiptir. Ancak bu inanca sahip bireyler arasında farklılıkların olacağı da bir gerçektir. Burada sonlu insan kavrayışına işaret etmekte fayda vardır. Sezgiler ve kavrayışlar geçicidir ve gelecekteki bilgilerle düzeltilir ve değişir.

Gayba iman algılanmaz ve kavranılmaz olan şeylerin mutlak olarak anlaşılabilceği düşüncesini ve kaygısını yok eder. Ayrıca kişilere anlayabileceğinin sınırları içinde kalmayı ve kavranamaz olanı da kabul etmeyi sağlar. Yine gayba iman, insanın bilmediği şeyi bildiğini savunma ve mistik, fantastik, romantik ya da anlamsız düşlere kapılmayı önler.

Gayb insan referans sisteminde tek doğrunun olmadığını, birçok gaybın varlığını ortaya koyar. Çok konumlu ve çok anlamlı olma gaybın doğası gereğidir. Tek tek sistemlere ait gayb parça parça doğruluk içerirler. Ama bunlar arasındaki halkaları birbirine bağlamak zorunluluğu vardır.

Gayba ait söylemlerle şahadete ait söylem nasıl birleştirilebilir? Bu gayb-şahadet ile ilgili karma söylemin olabilirlik şartları nelerdir? Şahadete ait referanslar işaret edilerek söylemler arası geçişlerin yapılması gerekir. Bu ifadeleri eşdeğer bir şekilde bulmak oldukça zordur. Bunları evrendeki varlıklar ve aralarındaki ilişkilerden yola çıkarak bulmak mümkündür. Her iki objenin kendilerine özgü niteliklerini tanımlamak isabetli olacaktır.

Gayb gibi kavramlar Kur'an'da incelenirken en başta ele alınması gereken hususlardan biri kullandığımız dille Kur'an'ın dili arasındaki ilişki sorunudur. İlk aşamada bu iki dil arasında sağlam köprülerin kurulması gerekir.

Gayba iman bireylere bakış açısını ve bu perspektif sayesinde yönelişlerimizi, bu yönelişlerin değişime ve gelişime açık olmasını ve yol haritasını belirlemesini, olayları referans sistemi çerçevesinde değerlendirmeyi kazandırır. Gayba iman, rasyonelite çölünde yapılan lüzumlu seyahatte, seyyahlara, gökten umudunu kesmeyen kıraç tarlalar gibi umut bağlar.

Gayba iman, İslâmî bir düşünme tarzı ortaya koymada önemli bir araçtır. Kazanılan bu karakter, haklı olarak İslâm kültürüne ve düşüncesine giren her türlü yabancı akımlara karşı çıkmıştır. Bu bakımdan gayba iman her şeyden önce, genel düşüncelerde olduğu gibi ilim çalışmalarında da başta Kur'an'ın ve Hz. Peygamber'in kazandırdığı genel dünya görüşü ve bunların terminolojileri ile işe başlamayı ve bu çerçevede yürümeyi sağlar. Fakat bununla birlikte, isteyerek veya istemeyerek çeşitli alanlarda özellikle konumuzla bir ölçüde alakası olan çok somut konularda yabancı düşüncelerden veya onların İslam düşünürleri tarafından islâmî bir havaya büründürülerek yapılan yorumlarından etkilenmiştir.

Gayb tarih ve gelecekle ilgili de bakış açısı kazandırmaktadır. Tarihe ait gaybda vahiy gibi sağlam belgeye ihtiyaç olduğu görülmektedir (Kur'an 12/102). Vahyin beyanının anlatmak istediklerinden uzaklaşıp hiç bilgi sahibi olunmayan bir meselede mesnetsiz konuşmak, uydurmak amacı saptırmak gaybı taşlamak olarak ifade edilmiştir (Kur'an 18/22). Hâlbuki insanoğlu ilminin olmadığı konuda görüş beyan etmemelidir. Bu nedenle gaybtan haberi varmış gibi konuşanların sözlerine itibar edilmemelidir (Kur'an 19/78).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Gayb konusundaki bilgi kaynağımız içerisinde bulunduğumuz evren sistemimize ait kelimeler ve Kur'an beyanlarıdır. Kur'an'da bilgisi verilmiş gaybî objeler, epistemolojik açıdan değerlendirildiğinde gaybtır; ancak bunlara salt bilgi olarak bakarsak gayb olmaktan çıkar.

Gaybın varlığını ve gaybî objeleri anlamada kelimelerin varlığı bir zorunluluktur. Buradaki kelimeler kimlik kazanmış tüm eşyalardır. Doğayı ve vahyi anlamada bu kelimelerden yararlanır. Kelimeler arasındaki tamlık ve tutarlılık da aynı şekilde önemlidir. Gaybî objelerin varlığını anlamayla, gaybî objelere ait bilgileri anlamak kesinlikle birbirine karıştırılmamalıdır.

Kur'an'da geçen gayb kelimesi birbirinden farklı seviyedeki anlamlara ve bunların oluşturacağı bir üst dile işaret etmektedir. Dolayısıyla hakikat bireyin kesbî olan anlayış kıtlığına ve seviyesine mahkûm değildir. Mahkûmiyet sadece yaratıcının bahsettiği potansiyel yeteneklere göredir. Bu seviye de insan için yeterli bir durumdur.

Hayatlarının merkezine vahyi koyanlar için hem bu dünya hem de ahirette mutluluk arayışı söz konusudur. Bunlar ne bu dünyayı ne de öte dünyayı dışlayan değerler dizisini kabul etmeyip her ikisini birlikte ele alıp kendilerini ve dolayısıyla Rablerini bularak mutlu bir hayat sürenlerdir. Bu resul takipçileri mutluluğu engelleyen korkuların ve kaygıların asılsızlığını ortaya koymada gayba imanın öneminin oldukça fazla olduğunu anlamışlardır.

Allah'ın var olması ve kendisi gayb değildir. Allah'ın ne olduğu ve ne olmadığı ile ilgili bilgiler gaybdır. Kur'an ve doğa enformasyon açısından bu konuda bizlere cömert davranmaktadır. Hakikate ulaştıran ve doğruları taşıyan resuller potansiyel olarak doğada ve Kur'an'da her an hazırdır. Alıcısı açık olanları beklemektedir.

Âlemi şahadetin ve içindekilerin götürdüğü yerleri bilmeyen, şahadet âleminin ve kendinin maskarası olur. Mutlak bilgiye ulaştım dediğinde cehaletinin keşfini inkâr etmiş olur. Gayb, bilmeyi ve anlamayı hayatının merkezine koyanların uğraş alanıdır.

Gayba iman, şahadetin elinden tutmasına izin vererek, bu dünyanın ve sistemin öbür ucuna ilim avcıları ile birlikte bir gezintiye çıkmaktır. Gayb, dünyanın bir ucunda seni sen yapmak ve varlığının tadına vardırma için hazır bekleyendir.

Gayba iman, şahadete ait yaşam denizinde bulutlar göğü kapladığında, karanlık bastırıp da fırtınalar çıktığında kişilik sahiplerine bir deniz feneri, bir liman, bir pusuladır. Sadece şahadete ait yaşam denizinde olumsuz durumlarda bir destekçi değil aynı zamanda hava açınca, güneş bütün ihtişamını ortaya koyup çevre tüm güzelliklerine büründüğünde kelimenin tam anlamı ile adam olmak isteyenlere bir yıldız, bir gölgelik, bir sevinç kaynağıdır.

Gayba iman eden, gaybın ne olduğunu ve ne olmadığını kesbî olarak anlayıp Rahmana karşı huşunun tadına varır. Ayrıca insanın, mutluluğunu sağlamak için gerekli olan gayba ait bilgilere karşı Rahmanın cimrilik yapmadığını bilir.

Kendisi ve ailesi için hayat ateşini tutuşturmak isteyip ona dair ateş almaya gittiğinde, yardım için gayb orada hazır beklemektedir. Gayb da cevabın yine kendinde, aslında, elinde olduğunu yani önünde olduğunu gösterecektir. Kur'an, gayba ait anlaşılmazlık ateşini söndürmek için çırpınanlara, kuşlar gibi kendi yanındakileri analizleyip-sentezleyerek su serpip serinlemeyi önerir.

Gaybî varlıkların işlevsel yönü yaşayan bir gerçekliktir. Gayba iman ve Rahmana karşı huşulu olma, insan toplumu içinde merkezci bir işleve sahiptir. Gayba iman edenler kendini ve toplumunu birleştiren, kaynaştıran ve çağının tüm bilgi ve deneyim dağarcığını topluca yorumlayan kişilerdir. Onlar daha fazlasını görüp bütüne yeni bir gözle bakarlar ve bütünün alışılmadık yönlerine vakıf olurlar. Öbür yandan onların işi insan yaşamının ve varoluşunun yeni anlam bağlantılarını ortaya koymaktır. Bu insanlar anlam bağlantılarını sağlayan kavramsal tasarımlar, farklı sistem anlayışları ve kavramsal şemalara sahiptirler.

Sözde dinlerin insanların üzerindeki gücünü giderek yitirdiği ve insan yaşamının anlamsızlaşır görüldüğü zamanlarda, gayba iman olumlu bir işlev üstlenebilir. Gayb, varlığa ve önemli olana geçebilmek için görüntüyü ve önemsiz olanı bir yana koyup baki olana yönelmeyi sağlar. Gayb her çağda değerleri yeniden tartar, saptar ve gerekirse yeni değerler ortaya koyar.

Kur'an'ın oluşturduğu düşünülen referans sistemlerine ait gayb ve gaybî varlıklar, tartışmaya en açık ve başı en çok derde giren ayrıca en ilgi çekici olan konudur. Gayb kavramı en yaygın anlamıyla, tüm yaşam ve bilgimiz hakkında bütüncül bir anlam ve yorum kazandırma çabası gütmektedir. Bu yönü ile bizzat felsefenin en başta gelen konularından biri olmalıdır. Gayb en genel ve kapsayıcı bir kavram olduğundan varlık bilgisi ve ontolojiye ait meselelere çözümler sunmaktadır.

İlmî disiplinlerin tüm özel alanlarının bağlı bulunduğu son temeli ve programı gösteren ana amaca, gaybın kazandıracağı felsefe ile ulaşılabilecek kanısı yapılan incelemelerde ortaya çıkmıştır. Zira tüm ilmî disiplinlerin farklı seviyede etkileşim ile birbirlerine bağlı olduğu, evrenin hiçbir tercihi objesi ve uzayının olmadığından anlaşılmaktadır.

İlmî disiplinlerde olduğu gibi, gaybda da aynı zamanda farklı istikametlerde yol alan ve çeşitli yönlerden birbirlerine geçişli olan çok yönlü bağımlılıkların ve çok boyutlu sistemlerin varlığı söz konusudur.

Ölüm, varoluşumuzun asli unsurlarından biridir. Bu sebeple ölüm bir hiçlik değildir. Dünyanın kaygılarından sıyrılıp bütün var olanlar kayıp gittiğinde, geriye yalnızca "hiç/hiçlik" kalmayacaktır. Kaybolduktan (fena) sonra geriye kalan, asıl var olanların (beka) varlığıdır. Gayba iman burada devreye girmektedir. Bu inanç insanın her türlü olumlu kesbiyeti kazanmasında ve bunların devamı ve kalitesini artırmakta önemli görev üstlenmektedir.

Zihinde oluşacak şahadet bilgisi gaybı, gayb da şahadet bilgisini çağrıştırdığı sürece varlığın anlamı kendini daha belirgin gösterecektir. Şahadet kavramı, gaybı anlatan arazlara dönüşür. Ancak şahadet âlemi, muttakiliğin ilk vasfı olan gayba imanın tezahürlerinin ortaya çıktığı yerdir. Burada gayba iman, gerçeğin dışı vurumundan başka bir şey değildir. Zira gayba imanı şekillendiren şahadet âlemidir.

KAYNAKLAR

- ABDULBAKİ, Muhammed Fuad; *Mucemu'l-Mufehras li-el Fazıl Kur'anil Kerim*, Mektebetü'l İslamiyyeh, İstanbul, 1982.
- DEELY, John; *Basics of Semiotics*, Indiana University Press, Bloomington, 1990.
- “Gayb Bahsi” http://www.kl28.com/lesanalarab_r.php?search=678 (06-04-2010'da girildi).
- ELMALILI, Hamdi Yazır; *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, 1971.
- ISFAHANİ, Rağb; *Müfredat*, (Ter. A. Güneş/ M. Yolcu), Çıra Yay, İstanbul, 2006.
- MUSTAFA, İbrahim ve ark.; *El Mucem el- Vasît*, Çağrı Yayınları, 1986.
- MUTÇALI, Serdar; *Arapça Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, 1995.
- ÖZENLİ, Sertaç; *İlmî Sohbetler*, Karakuşlar Yayınları, Adana, 1999.
- RAZİ, Fahrudin; *Tefsiri Kebir* (Çev. Suat Yıldırım/Lutfullah Cebeci, Sadık kılıç, Sadık Doğru), Akça Yayınları, c1, 1988.
- RİFAT, Mehmet; *Göstergebilimin ABC'si*, Simavi Yayınları, İstanbul, 1992.
- ŞEN, Zekai; *Bulanık Mantık ve Modelleme ilkeleri*, Bilge Yayınları, İstanbul, 2001.
- VARDAR, Berke ve ark; *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC Yayınları, İstanbul, 1988.